

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Dálného východu

Bakalářská práce

Jan Karlach

**Obraz barbarů v pramenech čínského starověku
(dyn. Západní Zhou – Západní Han)**

**Depiction of Barbarians in Early Chinese sources
(Western Zhou - Western Han Dynasty)**

vedoucí práce:

Praha 2010

Mgr. Jakub Maršálek, Ph.D.

Za výborné přednášky, trpělivé vedení a konstruktivní připomínky děkuji vedoucímu práce Mgr. Jakubu Maršálkovi, Ph.D., za inspiraci při volbě tématu bakalářské práce Mgr. Ondřeji Klimešovi.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů a sekundární literatury.

V Praze dne 1.6.2010

Jan Karlach

Anotace

Práce se zabývá vývojem čínského pohledu na okolní národy v průběhu formativního období čínské civilizace, tedy od doby vlády dynastie Západní Zhou (cca 1045 - 771 př. n. l.) až po dobu dynastie Západní Han (206 př. n. l. - 9 n. l.), která proces formování jednotné Číny dovedla ke konci. Hlavní část práce představuje obraz barbarů v jednotlivých obdobích a textech čínského starověku, přičemž klade důraz hlavně na proměny přístupu k okolním národům v průběhu doby, na změny jejich obrazu a též na faktory, které mohly mít na tento přístup vliv. Důležitou částí práce je rovněž charakterizace kulturních stereotypů, které se v obrazu barbarů objevují, protože se Číňanům jevíly při popisu odlišností jako relevantní.

The present paper discusses the evolution of the chinese perception on the surrounding nations during the period of formative process of the chinese civilization, namely from Western Zhou dynasty (c. 1045 - 771 B.C.) to Western Han dynasty, which lead this process to its end. The core of the paper describes the depiction of the barbarians in particular period and texts of the chinese ancient era, stresses the changes of this depiction in the course of time and also follows the factors, which could have influenced this perception. A very important part of the paper is a characteristics of the cultural stereotypes, which can be observed in the depiction of barbarians and which seemed relevant to Chinese for description of barbarian's differences.

Klíčová slova

Čína, barbar, Rong, Di, Yi, Man, Xiongnu, rituál, tribut, etnikum, kmen, dynastie Zhou, dynastie Qin, dynastie Han, prameny;

China, barbarian, Rong, Di, Yi, Man, Xiongnu, ritual, tribute, ethnic, tribe, Zhou dynasty, Qin dynasty, Han dynasty, sources;

Obsah

1. Úvod.....	6
1.1 Poznámka k transkripci, znakům a ke klasické čínštině.....	7
1.2 Zdroje.....	8
2. Historické prameny.....	9
2.1 Jiaguwen a Jinwen.....	11
2.2 Shijing, Shujing a Liji.....	11
2.3 Lunyu, Mengzi a Xunzi.....	12
2.4 Zuo zhuan.....	12
2.5 Shanhaijing a Huainanzi.....	13
2.6 Zhanguo ce.....	13
2.7 Shiji.....	14
2.8 Hanshu.....	14
3. Etymologie slova „barbar“ a jeho čínských ekvivalentů.....	15
4. „Barbaři“ ve starověkých civilizacích.....	20
5. Obecné místo „barbarů“ v čínském světonázoru.....	22
6. Všichni proti všem.....	31
7. Integrace, expanze a postupné vyhranění.....	43
8. Tváří v tvář „těm druhým“.....	48
9. Závěr.....	58
Použitá literatura.....	60
Prameny.....	60
Sekundární literatura.....	60

1. Úvod

Vztah Číny a okolních etnik či národů je velmi rozsáhlou a nesmírně zajímavou problematikou. Dochované prameny utvrzují současné badatele v tom, že přístupy staré bezmála tři tisíce let jsou v mnohém aplikovatelné i na současnou situaci. Abychom těmto složitým konfliktům mohli lépe porozumět, je třeba zkoumat jejich příčiny od úplných počátků, tzn. nahlížet je v úplném historickém a kulturním kontextu.

Návrat ke kořenům by ovšem nebyl možný bez přispění lidí, kteří svůj život zasvětili uchovávání informací o své době pro příští generace. Nejde ale jen o věhlasné historiky, jakými byli např. Sima Qian 司馬遷 či Ban Gu 班固, ale i o výpovědi anonymních osob, jejichž jména neznáme. Nezřídka se zmínky o „barbarech“ dochovaly víceméně náhodně, nenápadně vtěleny do literárních děl různých žánrů či přímo do dobových kronik.

Při svých cestách po jihozápadě Číny provinciemi Sichuan, Yunnan, Guizhou a autonomní oblastí Guangxi jsem se setkal s mnoha potomky starodávných „barbarů“. Podařilo se mi dostat i do tzv. „jádrových oblastí“,¹ kde menšinová etnika počtem převyšují jinak většinové Hany 漢族. A právě při rozhovorech s tamními hanskými přistěhovalci jsem si uvědomil, že se celá řada stereotypů ohledně „barbarů“, o kterých se dočteme např. v *Zuozhuanu* 左傳, do značné míry traduje dodnes. Nejčastějším přívlastkem, kterým tito lidé titulovali původní obyvatele, byl čínský výraz *luohou* 落後, čili „zaostalí“, dále zmiňovali, že nemají vlastní písmo (*meiyou wenzi* 沒有文字) a jsou necivilizovaní (popř. „nekulturní“, tudíž „nevzdělaní“ - *meiyou wenhua* 沒有文化). Sami svou úlohu v dané oblasti (kromě ekonomických motivací) definovali jako „pomoc místním obyvatelům“, čili jakousi „civilizační misi“.² Přitom jsem měl mnohdy spíše pocit, že dál uplatňují politiku „přidávání písku do malty“, čili „počinšťování“ daných oblastí. I to byl pro mě významný impuls, abych se začal danou problematikou zabývat zevrubněji.

1 Stevan Harrell (2001) používá angl. termín „nuclear area“.

2 Přesně o tom píše např. Harrell (1995: 20).

Cílem mé práce není úplné vyčerpání problematiky vztahu Číny a „barbarů“ v daném časovém období. Spíše se pokusím o nastínění základní podstaty problému a uvedu popis některých rozporů, na něž jsem při svém bádání narazil.

Je zajímavé, že samotní Číňané se tímto tématem dlouhou dobu příliš nezabývali. Teprve ve druhé polovině 20. století se začínají ve větší míře objevovat práce věnované původu nečínských národů. Při svém pátrání v knihovně Sichuanské univerzity v Chengdu jsem narazil především na práce profesora Ma Changshoua 马长寿, Wang Guoweie 王國維 a několika dalších badatelů. Avšak práce se většinou nezabývají pohledem samotných Číňanů³ na „barbary“, navíc některé z nich obsahují poněkud nadnesené informace, často šířené jako jednoznačné dogma, většinou však bez konkrétních důkazů.

V kapitole č. 2 poskytuji velmi stručné zhodnocení pramenů, které považuji pro svou práci za nejvýznamnější. Následuje vysvětlení etymologie výrazu „barbar“ a jeho čínských ekvivalentů, což je mnohdy kámen úrazu při nahlížení na jakékoliv odlišné kultury. Taktéž upozorňuji na problém přílišné generalizace, k níž mnohdy svádí používání západních, ale i čínských výrazů. Následuje krátký exkurz do starověkých civilizací, jmenovitě Řecka, arabského světa a Indie, se kterými Číňané přímo či zprostředkovaně přicházeli do styku, a nastínění jejich pohledu na tyto „barbary“. Poté systematicky popisují začlenění „barbarů“ do čínského světového názoru. Těžiště práce spočívá ve třech kapitolách, které jsou rozděleny nikoliv podle dynastických cyklů, ale spíše podle stupně vnitřní integrity státních útvarů a míry systematického přičleňování okolních nečínských národů k jejich území.

1.1 Poznámka k transkripci, znakům a ke klasické čínštině

V celém textu bakalářské práce používám pro přepis čínských slov mezinárodně uznávaný standard *pinyin* 拼音. Jsem si vědom toho, že v českém prostředí se klade důraz na používání standardní české transkripce vypracované

³ Pokud mluvím o „Číňanech“ či „starověkých Číňanech“, mám na mysli příslušníky „civilizovaného středu“. Jak uvidíme dále, tak zvláště v raném období dynastie Zhou je těžko rozlišitelné, kdo byl „Číňanem“ a kdo „barbarem“.

Oldřichem Švarným, nicméně se přesto domnívám, že použití mezinárodní hláskové abecedy *pinyin* usnadní čtenáři vyhledávání všech uvedených odborných termínů v cizojazyčné literatuře. Vzhledem k období, kterému se má práce věnuje, uvádím veškeré čínské znaky v jejich původní, nezjednodušené formě *fantizi* 繁體字. Zápis citací v klasické čínštině poskytuji i s interpunkcí, která usnadňuje orientaci v textu, byť v původních textech chybí a byla doplněna až při jejich pozdějším zkoumání. Překlady jsou často záměrně doslovné, a tudíž mohou být shledány za nedostatečně „literární“. Postupoval jsem tak kvůli lepší názornosti při interpretaci smyslu daného úryvku. Samozřejmě necituji úplně všechny zlomky uváděných děl, které vypovídají o „barbarech“. Cituji pouze ty, které považuji za podstatné a zajímavé.

1.2 Zdroje

Kromě historických pramenů, jejichž výčet a charakteristika jsou podány hned v následující kapitole, jsem se při psaní své práce opíral především o studii, kterou sepsal Nicola Di Cosmo pod názvem *Ancient China and Its Enemies*. Jako doplňková literatura mi posloužila v mnohých ohledech sice již překonaná, ale stále ještě důležitá práce Jaroslava Průška - *Chinese Statelets and the Northern Barbarians 1400 - 300 B.C.* Čistě historické reference jsem čerpal z *The Cambridge History of Ancient China. From the Origins of Civilization to 221 B.C.* Jako nástroj na vyhledávání zmínek o „barbarech“ mi velmi pomohla internetová encyklopedie staročínských textů *Thesaurus Linguae Sericae*⁴ a *Chinese Text Project*.⁵ Obě díla jsem používal pouze jako referenci při hledání „záchytných bodů“ pro svou práci a výsledky hledání jsem ověřoval v tištěných a publikovaných materiálech.

4 *TLS - Thesaurus Linguae Sericae* (漢學文典) - An Historical and Comparative Encyclopaedia of Chinese Conceptual Schemes; General Editor: Christoph Harbsmeier; Associate Editor: Jiang Shaoyu 蔣紹愚; http://tls.uni-hd.de/home_en.lasso

5 <http://chinese.dsturgeon.net> – vedoucí projektu Donald Sturgeon.

2. Historické prameny

Základní problém tradiční čínské historiografie, který zdůrazňuje i Jakub Maršálek na svých přednáškách, je přílišné upřednostňování písemných pramenů před archeologickými nálezy. Cokoliv čínští archeologové objeví, snaží se zpětně dohledat v písemných pramenech, které tak používají jako hlavní referenci (Loewe - Shaughnessy, 1999: 3; Yü, 1967: viii). V případě mé bakalářské práce je tomu právě naopak: archeologické prameny zpětně dokládají nepřesnosti či neurčitosti, vyskytující se v pramenech písemných.

Pohled západní historiografie, ke kterému se přiklání Maršálek, Di Cosmo (2002) i já, je takový, že by se písemné i archeologické prameny měly stavět na stejnou úroveň, čímž by společně poskládaly roztržitou mozaiku této nesmírně spletité problematiky. Vždyť pro dobu dynastií Shang 商 a Západní Zhou 西周 jsou nejvíce relevantní právě nálezy nápisů na věšebných kostech a želvích krunýřích (*jiaguwen* 甲骨文) i nápisů na bronzových nádobách (*jinwen* 金文), které jsou získávány archeologickým výzkumem. Teprve pro dobu dynastie Východní Zhou 東周 máme k dispozici ryze písemné prameny, ať už dobové či vzniklé později, zpětně popisující tehdejší události. Písemné prameny pochopitelně poskytují jednostranný pohled, jelikož „barbaři“ zřejmě nepociťovali potřebu a neměli ani prostředky k tomu, aby své činy mohli zaznamenat. Pokud bychom na jejich základě chtěli studovat starověké nečínské národy, dostaneme velmi zkreslený obraz, což sice vzhledem k názvu a tématu mé práce nečiní větší problém, přesto je podle mě nutno na něj upozornit. Jedná se totiž o velmi cenný zdroj pro studium čínského uvažování a nazírání na okolní národy dané doby, třebaže je o poznání méně cenným zdrojem pro objektivní studium těchto národů (Slobodník, 1999: 94).

Dalším problémem, na který musíme dávat pozor, je autenticita jednotlivých písemných pramenů. Porovnáním jazyka jednotlivých etap vývoje starověké čínské civilizace se přišlo na to, že některé prameny, pojednávající o dávných dobách, byly napsány mnohem později. Z toho důvodu mohou popisovat události, které jsou

značně zkreslené pohledem lidí, kteří je zaznamenali, což je dáno nejen velkou časovou prodlevou, ale také potřebou přizpůsobit je dobové politice. Řada děl se též dochovala pouze v opisech a komentářích pozdějších autorů (Loewe - Shaughnessy, 1999: 7-10).

Stav bádání v dané problematice je podle názoru Nicolý Di Cosmo (2002: 3) „proměnlivý“. Je to dáno hlavně velkým počtem nově nalezené materiální kultury i písemných pramenů, díky nimž se po malých krůčcích neustále doostřuje dosti rozmlžený obraz, který o problematice „barbarů“ přetrvává. Stále se pohybujeme na úrovni mnoha nejistých domněnek, které se snaží rozmotat historickou spleť vztahů Číny a okolního světa ve formativním období této dálněvýchodní civilizace.⁶

Rozhodl jsem se vybrat si několik pramenů různého druhu a původu. Můj výběr není ani v nejmenším kompletní. Rozsah práce ani časová náročnost podobného postupu mi nedovoluje provést vyčerpávající a kompletní analýzu. Samozřejmě, že při pohledu na zvolený výběr hlavních pramenů je jasné, nakolik výpovědní hodnota některých z nich předčí jiné. Nejdůležitější jsou pochopitelně prameny připisované historikům (později jde o celé „vrstvy historiků“ *shi* 史), kteří prokazatelně působili na dvorech jednotlivých dynastií a jejichž hlavní pracovní náplní bylo zapisovat události. Mám na mysli hlavně třetí komentář *Letopisů* jménem *Zuozhuan* 左傳, Sima Qianovy *Zápisky historika - Shiji* 史記 a *Historii dynastie Západní Han – Hanshu* 漢書. Pro podobný účel byl sepsán i spis *Zhanguo ce* 戰國策 a *Kniha dokumentů* či *Kniha historie Shujing* 書經. Není ale bez zajímavosti, že téma „barbarů“ se rozšířilo i do děl, jejichž primárním účelem nebyl popis historie. U některých se jedná o pár izolovaných zmínek, jsou to např. filosofické spisy *Lunyu* 論語, *Mengzi* 孟子 a *Xunzi* 荀子, první sbírka poezie - *Kniha písní Shijing* 詩經 či *Kniha rituálů Liji* 禮記. Zcela samostatnou kapitolu tvoří „fantastická geografie“ *Shanhaijing* 山海經 a taoistický spis *Huainanzi* 淮南子, jejichž obsah se částečně překrývá. Chtěl bych tím zároveň demonstrovat různorodost povahy textů, v nichž se zmínky o „barbarech“ vyskytují.

6 Více o tomto tématu Loewe - Shaughnessy (1999: 2-18).

2.1 Jiaguwen a Jinwen

Nápisy na věšteiných kostech a želvích krunýřích jsou nejstaršími čínskými písemnými památkami. V současné době je rozluštěna zhruba jedna dvacetina známých textů. Jejich existence je známa od pozdní dynastie Qing 清, byly objeveny Wang Yirongem 王懿榮 v roce 1899. Obsahují záznamy o věštbách a jejich následné verifikace. Informace nejsou nijak obsáhlé, často jsou velmi strohé, přesto jsou nesmírně důležité pro rekonstrukci historie dynastie Shang (více viz Keightley, 1978).

Nápisy na bronzových nádobách jsou zase dominantním pramenem pro dynastii Západní Zhou. Zaznamenávají především úctyhodné činy aristokratů, pro které byly odlity (Loewe - Shaughnessy, 1999: 294-297), jež bylo potřeba sdělit zesnulým předkům – jednalo se tedy o jakési médium (Loewe - Shaughnessy, 1999: 364). Jejich popis je mnohem propracovanější a detailnější než na *jiaguwenech*. Dá se říci, že tak, jak jsou důležité nápisy na věšteiných kostech a želvích krunýřích pro historii dynastie Shang, platí totéž o nápisech na bronzových nádobách v případě dynastie Západní Zhou.

2.2 Shijing, Shujing a Liji

Shijing, neboli *Kniha písní*, je nejstarší sbírkou čínské poezie. Jejích 305 básní je tradičně datováno do začátku dynastie Západní Zhou, ale ve skutečnosti je z této doby pouze několik básní z oddílu *Zhou song* 周頌. Zbytek poukazuje spíš na pozdější část dynastie, některé dokonce až na počátek období Letopisů. Básně jsou anonymního, často lidového původu, a poskytují velmi cenný obraz dobových poměrů (Loewe, 1993: 415 - 423).

Shujing, neboli *Kniha historie* či *Kniha dokumentů*, je tradičně připisována panovníkům a politikům raného období dynastie Zhou či ještě doby dřívější. Bylo prokázáno, že většina záznamů je padělkem pozdního období dynastie Východní Zhou, ale několik knih je autentických. Zároveň jde patrně o nejstarší čínský narativ.

I tak se ale jedná o velmi cenný zdroj informací o postojích starověkých Číňanů k „barbarům“ (Loewe, 1993: 376 - 389).

Liji, neboli *Kniha rituálů*, byla původně ztracena ve 3. stol. př. n. l. a její dnešní podoba je rekonstrukcí z doby dynastie Han 漢代. Jde o popis starobylých rituálů a dvorských ceremonií. Kromě toho v ní ale nalezneme i základní čínské starověké dělení „barbarů“ podle světových stran (Loewe, 1993: 293 - 297).

2.3 Lunyu, Mengzi a Xunzi

S těmito třemi konfuciánskými filosoficko-etickými spisy jsem při psaní své bakalářské práce pracoval jen okrajově. Přesto považuji za důležité názorně ukázat, že poznámky o „barbarech“ rezonují v obsahu literárních děl čínského starověku napříč všemi „žánry“. Byly to především texty filozofického charakteru, které vymezily prvky čínského světónázoru. *Lunyu* byly pravděpodobně zkompileovány v období Letopisů, zbylé dva texty vznikly v období Válčících států.

2.4 Zuozhuan

Zuozhuan, třetí komentář k *Letopisům Chunqiu* 春秋, který byl zkompileován v období Válčících států, je nejvýznamnějším pramenem pro období Letopisů. Oproti *Letopisům Chunqiu*, které jsou jen velmi stručnými popisy historických událostí, je velmi podrobný a věrně zachycuje ducha doby, ve které byl sepsán. Jeho přednost tkví v množství narativu, který obsahuje výpovědi osob různého postavení. Ty sice nemusely být stoprocentně autentické (tj. byly mluvčím „vložené do úst“) pro dobu Letopisů, ale spolehlivě vystihují postoje a názory jejich mluvčích. Dříve byl považován za padělek dynastie Han, ale analýza Bernharda Karlgrena ze 40. let 20. století tuto domněnku vyvrátila. Pro mou práci je nejcennějším zdrojem informací o postojích starověkých Číňanů vůči „barbarům“ v tomto období.

2.5 Shanhaijing a Huainanzi

Autorství a datace *Shanhaijingu*, neboli *Klasické knihy hor a moří*, je záhadou. Podle první předmluvy k textu, kterou sepsal dvorní knihovník Liu Xiu 劉秀 (cca 46 př.n.l. - 23 n.l.),⁷ jsou jeho autory Yu 禹, zakladatel legendární dynastie Xia 夏, a Bo Yi 伯益 (Loewe, 1993: 359). O *Shanhaijingu* se dokonce krátce zmiňuje i Sima Qian, což dokládá existenci spisu za autorova života (Birrell, 1999: xxxix). Postupně se zformoval pohled, který v současné době zastává většina vědců: text vznikl postupně, a to zhruba od 3. stol. př. n. l. až do 1. - 2. stol. n. l. (Birrell, 1999: xxxvix). Např. Bernhard Karlgren po analýze textu dospěl k závěru, že *Shanhaijing* je „produktem dynastie Han, v některých případech její pozdní fáze“ (Loewe, 1993: 359). V průběhu dějin byl *Shanhaijing* klasifikován různě a čile putoval mezi jednotlivými „škatulkami“. Od popisu světa, přes příručku božstev a jiných nadpřirozených bytostí, cestovatelskou příručku, až po šamanistický text. Dnes se nejčastěji označuje termínem „fantastická geografie“.

Shanhaijing je též významným zdrojem informací pro taoistický text *Huainanzi* (Major, 1993: 6). Je to patrné zvláště ve čtvrté kapitole této encyklopedie, ve které se mísí koncepty taoismu, konfucianismu a legismu. Mnoho geografických zápisků a informací o cizích národech se v této části překrývá. Díky poměrně přesné dataci tohoto textu je znovu jasné, že *Shanhaijing* zcela jistě existoval již ve 2. století př. n. l.

2.6 Zhanguo ce

Dalším významným zdrojem informací o „barbarech“ je spis *Zhanguo ce*, *Strategie Válčících států*. Dílo bylo zkompileováno ve 3. až 1. století př. n. l. Je velmi cenné z toho důvodu, že odráží politické názory a systém myšlení lidí tehdejší doby. Jelikož v době Válčících států rostl vliv severních nomádů na čínskou vojenskou

⁷ Dříve se jmenoval Liu Xin 劉歆, později si změnil jméno. Jednu z prvních verzí *Shanhaijingu* zkompileoval spolu se svým otcem Liu Xiangem 劉向.

strategii, nalezneme na jeho stránkách popisy postojů k tomuto dění.

2.7 Shiji

Shiji, Zápisky historika, jsou hlavním zdrojem informací pro období Válčících států.⁸ Byly sepsány Sima Qianem (145/135 – 86 př. n. l.), který navázal na práci svého otce, též významného historika – Sima Tana 司馬談. Obsahuje i historii období Letopisů, ale kvůli přílišnému časovému odstupu se svou přesností nevyrovná *Letopisům Chunqiu* a jejich komentáři *Zuozhuanu*. Naprostým přelomem v popisu „barbarů“ je pak část *Shiji* pojmenovaná *Xiongnu liezhuan* 匈奴列傳, která se dá směle prohlásit za první čínský etnografický popis, svou formou připomínající díla Tacita či Hérodota ze starověkých evropských civilizací (Watson, 1972: 143). *Zápisky historika* jsou nejen hlavním zdrojem informací pro období Válčících států, ale také zdrojem popisu naprosto odlišného postoje Číňanů k „barbarům“, který do té doby neměl v historii obdoby.

2.8 Hanshu

Hanshu, neboli *Historie dynastie Západní Han*, je hlavním zdrojem informací o dynastii Západní Han. Autory jsou Ban Biao 班彪 a jeho potomci, Ban Gu 班固 spolu se svou mladší sestrou Ban Zhao 班昭. *Hanshu* je pokračováním tradice historií, kterou započal Sima Qian. Jelikož se určité části *Hanshu* a *Shiji* překrývají, dochází k zajímavému srovnání, které je podstatné pro některé moje argumenty, týkající se obrazu „barbarů“ v pramenech této doby. S *Hanshu* jsem pracoval pouze skrze sekundární literaturu.

⁸ Vyčerpávající seznam zdrojů viz Yang (1998: 5-16).

3. Etymologie slova „barbar“ a jeho čínských ekvivalentů

Termín „barbar“, který je v překladech čínských pramenů do západních jazyků nejčastěji souhrnně používán pro okolní národy, nelze úplně spolehlivě naroubovat na čínskou dobovou terminologii. Tento problém se nevyskytuje pouze v západní literatuře věnující se tomuto tématu, ale i v té čínské. Pro pojmenování cizích etnik se často používá výraz *minzu* 民族 (Gu – Zhu, 2001), který je ale zavádějící, jelikož se jedná o současný čínský koncept klasifikace⁹ národností převzatý od SSSR a zavedený až po založení ČLR. Daleko vhodnější je používání neutrálního výrazu *buzu* 部族 (Yang, 1998), čili „kmen“ či „klan“, ale ani tento plně nevystihuje charakteristiku cizích národů té doby. Kvůli všem těmto nejednoznačnostem výraz „barbar“ ve své práci, jde-li o popis starověkých etnik obývajících periferní oblasti čínské domény, pro jistotu uvádím v uvozovkách.

Když se podíváme na původ samotného slova „barbar“, musíme zajít až do antického Řecka či Říma. Tímto pojmem označovali historikové obou starověkých evropských států obyvatele oblastí ležících za hranicemi jejich území, kteří se nepodíleli na antické vzdělanosti (Petráčková – Kraus, 1997). Byl vytvořen z potřeby pojmenovat skytské kočovné kmeny¹⁰ íránského původu, které žily ve starověku ve východní Evropě (Jones, 1971: 376).

Otázka čínských pojmenování okolních národů je mnohem komplikovanější. Nejen kvůli obrovskému počtu etnonym, kterými Číňané popisovali okolní národy, a absenci jednotného výrazu typu „barbar“, který by je definoval (Slobodník, 1999: 91). Této otázce se věnuje Martin Slobodník ve svém článku, který cituji v bibliografii, a Wolfram Eberhard, který vytvořil seznam asi osmi tisíc čínských výrazů charakterizujících nečínské národy.¹¹ Velkým problémem při použití jednotlivého

9 Více o konceptu *minzu* viz Gu - Zhu (2001: 63).

10 Jedna z teorií uvádí, že díky rozsáhlosti říše Skytů ve starověku s nimi mohla přijít do styku i staročínská civilizace. V pramenech by tedy mohlo jít, nadsazeně řečeno, o popis stejných lidí, akorát z různých konců jejich impéria. William Watson (1972: 140-142) píše o vzájemném ovlivňování kultury Skytů a Číňanů.

11 Časové rozpětí jeho výzkumu pokrývá celé čínské dějiny.

názvu typu „barbar“ je také setření rozdílu různých stupňů a druhů „barbarství“. Kvůli často dosti nepřehledné situaci, která panovala zvláště v období Letopisů, kdy existovaly desítky států a státečků různého původu, bylo velmi obtížné určit stádia civilizovanosti jednotlivých skupin obyvatel. Je třeba rozlišovat, zda bylo označení „barbar“ použito jakožto věrohodný popis, či spíše jako pohrdavé označení. Náš „západní“ termín svádí k nebezpečné generalizaci. Podle archeologických nálezů je jasné, že např. v období Letopisů bylo v západní oblasti poloostrova Shandong spousta poměrně hodně rozvinutých kultur, některé byly dokonce velmi těžko odlišitelné od kultury zhouské (Loewe - Shaughnessy, 1999: 509 - 510). Evidentně se tedy nejednalo o žádné „neotesané“ divochy. Z toho se dá usuzovat, že spíš než pro necivilizované jedince, sloužila tato pojmenování pro označení lidí jiného původu, kteří se jevíli jako výrazné nebezpečí pro kulturu samotných Zhouů. Z tohoto důvodu považují za nanejvýš trefné označování těchto jedinců výrazem „ne-zhouský“, který se často používá v mnou citované publikaci *The Cambridge History of Ancient China*.

Mezi množstvím výrazů, které popisovaly „barbary“ v období dynastie Západní a Východní Zhou, vykryštovaly čtyři základní: Rong 戎, Di 狄, Yi 夷 a Man 蠻. Tato jednotlivá etnonyma najdeme v textech i v dvouslovné kombinaci, např. Dirong, Manyi, Yidi atd. Velmi často u „barbarů“ nalezneme různá přízviska. Např. Chi Di 赤狄 – Rudí Di, Bai Di 白狄 - Bílí Di, Bei Rong 北戎 – Rong ze severu, Shan Rong 山戎 – Rong z hor atd. Tato jména však víc než s etnickou kategorií souvisela s místem jejich původu, barvou oblečení či nějakým segmentárním rozdělením světa podle barev (Průšek, 1971: 219). V nápisech na věštebných kostech a želvích krunýřích se nejvíce vyskytují zmínky o národu Qiangů 羌 a velmi často se v pozdějších textech překrývají s ostatními názvy pro „barbary“, hlavně se západními kmeny Rong. Další „barbaři“ nesou pojmenování Xianyun 獫狁¹² a v textech se začínají objevovat ve 2. polovině 9. století př. n. l. Podle Wang Guoweie se v době Zhouů dají zaměnit za Rong i za Di,¹³ ale Průšek (1971: 122) to důrazně popírá.

12 Toto pojmenování se vyskytuje především v zhouských pramenech. V pozdějších dílech, jako *Shiji* či *Hanshu*, se výraz vyskytuje s odlišnou formou znaku *xian* 獫 (Li, 2006: 343).

13 Tato různá pojmenování pro severní „barbary“ setřídil ve svém slavném článku „*Guifang kunyi xianyun kao* 鬼方昆夷獫狁考” Wang Guowei (1959: 583 - 606). Tvrdil, že Xiongnu byli potomci všech dřívější

Tento zmatek není ve starověkých textech ničím neobvyklým. Jak uvidíme v následujících kapitolách, je důsledkem a zároveň i důkazem toho, že i starověcí Číňané měli tendenci otázku „barbarů“ generalizovat. Situace, která panuje v tehdejší čínské terminologii, je přesně vystižena společenským klimatem té doby, jež nejlépe vystihují slova „nejednotnost“ a „nesourodost“.

Když se podíváme na jednotlivé termíny označující „barbary“ v čínském prostředí, je na první pohled téměř jisté, že jsou výhradně čínského původu. V průběhu bádání, hlavně v první polovině 20. století, byla tendence ztotožňovat např. Di s kmeny turkického či tatarského původu. Průběh vývoje této vzájemné návaznosti jednotlivých označení pro „barbary“ popisuje ve své publikaci Průšek (1971: 9-17) a ve svém přehledu postupně popisuje vyvrácení podobných teorií. Barfield (1989: 19) a Yü (1990: 118) spekulují o návaznosti mezi Di, Rong a pozdějšími severními nomády. Otázka původu a rozvrstvení jednotlivých nečínských národů je nesmírně složitou problematikou,¹⁴ která se opírá o velmi malé množství přímých důkazů. Moje práce se sice touto problematikou primárně nezabývá a explicitně ji nepopisuje, ale vzhledem k obrazu „barbarů“ v čínských pramenech ji musím okrajově sledovat, hlavně kvůli definici stupně odlišnosti mezi čínskou a „cizí“ kulturou.

Celá řada výše zmíněných výrazů má hanlivé konotace, které jsou na první pohled zřejmé již při pohledu na znak. Už to samo o sobě svědčí o pohrdavém postoji starověkých Číňanů vůči cizím národům. Jde především o „zvířecí“ radikály u čínských znaků - např. „červ“ u Man či „pes“ u Di atd. Název Rong zase znamená cosi jako „zbraň“, „válka“ či „bojechtivý“. Podle Průška (1971: 210) je výraz „Rong“ daleko blíže významu „barbar“ než např. Di, který je podle něj (1971: 220) přesným označením lidí lišících se od ostatních například svým jazykem.¹⁵ Jako argument uvádí právě spojitost kmenů Rong spíše s místem původu než s jakoukoliv jinou

zmíněných kmenů jako Xianyun, Di, Rong atd. Tato teze se vyskytuje i v *Shiji*, nebyla však později uznána za právoplatnou.

14 Podobné srovnávání praktikují i čínští autoři. Zhu Xueyuan 朱学渊 (2002) dokonce hledá paralely mezi Maďary a Xiongnu.

15 Zmínky, že jazyky Číňanů a „barbarů“ jsou vzájemně nesrozumitelné, se objevují již v *Zuozhuanu*. Nesrozumitelnost jazyka „barbarů“ je také jedním z mnoha stereotypů, pomocí kterých je starověcí Číňané ve svých textech uráželi.

charakteristikou (viz výše). Sám ale přiznává, že se jedná o čistou hypotézu. V mnoha úryvcích v pramenech se ovšem výraz „Rong“ vyskytuje vedle výrazu „Di“, takže dle mého názoru skutečně není potřeba dělat mezi těmito výrazy nějaký zásadní rozdíl.

Jak vidno, bylo označení „barbar“ jak v řeckém a římském, tak i v čínském¹⁶ starověku synonymem pro „válkychtivý“, „nepředvídatelný“ a „krutý“. Mezi „barbarským“ a civilizovaným světem tudíž ležela jakási „morální bariéra“ (Jones, 1971: 377-378). Tato bariéra, jak uvidíme dále v této práci, však nebyla v žádném případě neprostupná a v některých případech byla dokonce ryze teoretická.

Přibližně ve 4. stol. př. n. l. dochází k zajímavé změně v pramenech. „Barbaři“ Rong a Di postupně mizí z pramenů a jsou nahrazeni nomády Hu 胡. V době, kterou popisuje Sima Qian, jsou např. Hu, Rong, Di a Xiongnu řazeni do kategorie „nomádů“ (Di Cosmo, 2002: 142) ve vztahu k čínské civilizaci. Toto formuje jakousi hranici mezi ubývajícími zmínkami o Rong a Di¹⁷ a jejich nahrazením názvem Hu. Na počátku dynastie Qin 秦 pak došlo v čínských pramenech k většímu rozvrstvení severních „barbarů“ Hu. Ti na severozápadě byli nazýváni Yuezhi 月氏, na severu zase Xiongnu 匈奴¹⁸ a na severovýchodě Donghu 東胡 (Barfield, 1989: 32).¹⁹ Jižní „barbaři“ se pak místo původního výrazu „Man“ najednou označují jako Yue 越, Baiyue 百越 (Di Cosmo, 2002: 130) a dalšími přízvisky, které, stejně jako v případě severních „barbarů“, odkazují na geografickou polohu, nikoliv přímo na etnicitu. Přesto bezpochyby došlo k určitému zpřesnění v oblasti klasifikace „barbarů“, a tak byly původní, spíše schematické názvy, nahrazeny konkrétnějším pojmenováním. Není bez zajímavosti, že původní výrazy typu „Man“ se později začínají spíše vyskytovat ve funkci přídatného jména než v přímém popisu některých skupin „barbarů“. Např. „první čínská básnířka“ Cai Wenji 蔡文姬, která na přelomu 2. a 3. století n. l. strávila v zajetí u Xiongnu několik let, je popisuje přízviskem *man* – divocí, bez slitování.²⁰

16 Zde si samozřejmě musíme místo jednotného výrazu „barbar“ dosadit příslušné etnonymy.

17 Di de facto mizí z čínských pramenů s koncem státu Zhongshan 中山 na začátku 3. stol. př. n. l. (Průšek, 1971: 208).

18 Průšek (1971: 225) zdůrazňuje, že označení „Hu“ bylo nomádům Xiongnu naopak připsáno až zpětně. Celé problematice původu etnonym, které označovaly především severní „barbary“, se Průšek věnuje v závěrečné kapitole své monografie, s. 209 – 228.

19 Později se rozdělili na Wuhuan 烏桓 a Xianbei 鮮卑.

20 Více viz Frankel (1983).

Je také zajímavé sledovat, že čím je definice a lokalizace jednotlivých kmenů konkrétnější, tím je jejich význam méně pejorativní, jakoby postupem času docházelo k určitému přehodnocení náhledu. Z toho vyplývá, že starověcí Číňané sice neměli jednotící výraz typu „barbar“, ale tento smysl byl vtělen do samotných označení jednotlivých kmenů a národů.

4. „Barbaři“ ve starověkých civilizacích

Dříve, než přistoupíme k popisu „barbarů“ z čínského pohledu, je dobré se letmo zmínit o jejich obrazu v ostatních velkých civilizacích starověku, na jehož základě můžeme vysledovat základní paralely a odlišnosti. A protože termín „barbar“ pochází z řečtiny, je potřeba začít právě tam. Etnograficky laděný popis Skytů nám zanechal významný řecký historik Hérodotos,²¹ který vycházel ze svých vlastních zkušeností. O „barbarech“ psali i řečtí filozofové. Když se podíváme na Kratochvílovu (2006: 272-273) interpretaci Hérakleitova výroku „špatnými svědky jsou lidem oči a uši, když mají barbarské duše“, tak mj. uvádí: „Hérakleitos ‚nadevše ctí‘ to, ‚čeho se týká vidění, slyšení, učení.‘ (...) Barbarský znamená také nerozumějící a nesrozumitelný. Barbar v dobovém smyslu slova je ten, kdo nesdílí společnou řeč, společné zvyky a společné rámce zakoušení. Zde je barbar obrazem barbarské duše běžných lidí, která je takzvaně mimo: mimo ‚společnou řeč‘, mimo ‚společné vědomí‘. Je obrazem toho, kdo se odvrací od společného do svého spánku. Barbarská duše je stav ‚vždy nechápavých‘. Pak je očividnost i řeč nebo hudba málo platná. Barbarské duši chybí vztah k ohni, který jedině umožňuje vidění, chybí jí schopnost naslouchat a smysluplně mluvit.“ Definice „barbara“ jakožto člověka, který nepřijal řeckou kulturu a který mluví „jiným jazykem“, jak uvidíme níže, se v mnohém shoduje s čínským pohledem. Ve starověkém Římě to byl zase Tacitus, který část svého díla věnoval popisu germánských kmenů.²²

I arabský svět ve svých pramenech věnuje „barbarům“ mnoho prostoru. Populárně - etnologické črty můžeme najít i v Příbězích tisíce a jedné noci, hlavně pak v zápiscích různých cestovatelů. Roku 965 kupříkladu jeden kordóbský cestovatel popsal obyvatele Galície jakožto „ty, kteří se myjí jen jednou ročně a navíc ve studené vodě, své oblečení si neperou nikdy a nosí jej, dokud z nich samo nespadne“. Arabové následovali řecký koncept oikuméné, tedy známé, civilizované a obývané části světa, která leží mimo svět obývaný „barbary“. A měli také systém sedmi klimatických zón

21 Viz např. Hérodotos - Šonka (2004: 227-266).

22 Více o tomto viz Tacitus - Minařík (1976: 329 – 366).

(první začínající blízko rovníku a druhá končící přibližně na severu Evropy), které byly příznivé pro život. Jejich obyvatelé dělili na základě ekologického determinizmu, který se projevoval skrze humorální medicínu, čili nauku o čtyřech tekutinách proudících lidským organismem. Vzájemná konfigurace krve, hlenu, žluči a černé žluči určovala temperament člověka. Projevy barbarství byly posuzovány na základě tří indicií – obscénnosti jakožto opaku vytríbenosti a zdvořilosti, dále pak zvrhlosti v oblasti sexuality a nedostatku pocitu žárlivosti (připisováno mnoha Evropanům) a samozřejmě způsobů pohřebních rituálů. Číňané a Indové byli v očích Arabů považováni za velmi civilizované, na opačném poli spektra byli obyvatelé okrajových oblastí – tedy např. černí Afričané, kteří byli popisováni bezmála jako zvířata (Al-Azmeh, 1992: 4-8).

V Indii byl zlomovým momentem příchod kočovných kmenů Árijů, které na sever Indie dorazily přibližně v průběhu druhého tisíciletí př. n. l. a podle mnoha vědců zapříčinily veliké společenské změny. Za „barbary“ tito Árijové považovali původní obyvatelstvo. Sanskrtským slovem, které vyjadřuje termín „barbar“, je *mleccha*, z něhož poté vzniklo pálijské slovo *milakkha*. Oba výrazy mimo jiné odkazují na kulturní a jazykovou odlišnost. V pozdním sanskrtu se pak objevují slova jako *barbara*, *marmara* a *sarsara*, což jsou velmi pravděpodobně výpůjčky z řeckého „barbaros“. V páli se pak vyskytuje slovo *babbhar*, což znamená „lidé mluvící neznámým jazykem“. V nejranějším védském textu jsou popsáni původní obyvatelé severní Indie jakožto „démoni s černou kůží a hovořící neznámým jazykem“. „Barbaři“ byli také ti, kteří se zříkali védské vzdělanosti. Stejně jako v čínské civilizaci hrálo obrovskou roli správné dodržování rituálů, což bylo přísně spjato s kastovním systémem – tolik unikátním právě pro Indii. Čistota rituálu či jeho absence se staly dělítkem mezi „barbarstvím“ a „civilizací“. Indové považovali za „barbary“ dokonce i Řeky (Thapar, 1971: 408-415).

Jak uvidíme v následující kapitole, základní definice – tedy vzdálenost od středobodu civilizace – je vlastní i čínskému pohledu. Stejně tak jsou mu vlastní i specifické čínské odlišnosti.

5. Obecné místo „barbarů“ v čínském světonázoru

Čtyři základní pojmenování „barbarů“ uvedená v předchozí kapitole také nejčastěji figurují v tradičním čínském starověkém systému kategorizace „barbarů“, které velmi často kopíruje jejich systém prostorového rozložení světa. Najdeme u něj mnoho specifik. Stejně jako svět řecký či arabský, formuje se do jednotlivých zón. Hlavní roli však nehraje klima, ale „míra civilizovanosti“. Těchto konceptů je několik, důležité ovšem je, že prakticky všechny tvoří od středu²³ pravidelně odstupňované čtverce směřující do čtyř světových stran. Ty „bližší“ se nazývají *situ* 四土, ty vzdálenější pak *sifang* 四方 (Loewe - Shaughnessy, 1999: 269). Přípona „fang“ se též objevuje jako zkratka označující samotné obyvatele těchto regionů – většinou tedy nepřátelských „barbarů“. Čím dále od centra, tím méně je daná oblast civilizovaná. Na jedné nádobě, která se datuje do r. 983 př. n. l. a byla odlita na příkaz vnuka vysokého ministra, jež sloužil králům Wenovi 文王 a Wuovi 武王, se zmiňuje kraj či vojáci kraje Guifang 鬼方²⁴ – pravděpodobně lidé, žijící v oblasti Ordos (Loewe – Shaughnessy, 1999: 320). Pojmenování „fang“, kterým jsou označeny tyto oblasti a jejich obyvatelé, je charakteristické především pro dynastii Shang (Průšek, 1971: 36 – 37).

V části *Shujingu* věnované mj. geografii²⁵ se svět dělí na devět provincií (*jiuzhou* 九州). V každé z nich je popsáno, z jakého se skládá obyvatelstva a jaký tribut nosí dvoru. Zjistíme tak, že v jedné provincii žijí „barbaři“ Niaoyi (doslova „ptačí Yi“) a jejich oblečením je zvířecí kůže (*Niaoyi pi fu* 鳥夷皮服), v další jsou „barbaři“ Laiyi – pastevcí (*Laiyi zuo mu* 萊夷作牧), jinde Huaiyi, co mají perly (*Huaiyi bin zhu* 淮夷蠙珠), Daoyi zase mají oblečení z trávy (*Daoyi hui fu* 島夷卉服) atd. Celý výčet působí dosti nesrozumitelně a chaoticky, podobně jako líčení necivilizovaných oblastí v *Shanhaijingu*. Všimněme si zde stereotypů, které se týkají oblečení a zvířecího původu obyvatel odlehlých krajů. Tyto předsudky jsou naprosto neoddelitelným

23 Za dynastie Shang nazývaného *zhongshang* 中商.

24 Více viz Gu - Zhu (2001: 66).

25 *Xia shu* 夏書, oddíl *Yu gong* 禹貢 (zkompileováno pravděpodobně v době Válčicích států). Originál a překlad viz Legge (2000/III: 92 – 151).

koloritem téměř veškerého emocionálně zbarveného popisu „barbarů“ v čínských písemných pramenech a dalece překračují časově vymezený rámec mé bakalářské práce. Dá se říci, že jejich vžitý model se v duchu čínské tradice komentářů zkosnatěle opakuje až do období čínské modernity. V kapitole o etymologii jsem upozorňoval na abstraktní připodobňování „barbarů“ ke zvířatům, ale v celé řadě případů se tak děje v naprosto konkrétní rovině, přičemž se postupně přidávají i další předsudky, které rovněž popíší a okomentují.

V *Shujingu* následuje po pasáži, popisující devět provincií, popis pěti částí světa,²⁶ z nichž každá má průměr 500 *li* 里, čímž je určeno pravidelné odstupňování od středu: královská doména *dianfu* 甸服 vyhrazená královskému klanu; území údělných knížat *houfu* 侯服; území pacifikace *sui fu* 綏服; území *yaofu* 要服, kde žijí barbaři Yi; „podrobené pustiny“ *huangfu* 荒服, které jsou obydleny „barbary“ Man, a uvnitř oblasti v okruhu posledních 200 *li* z každé strany žijí nomádi (dosl. „ti pohybující se“ – *liu* 流). Takto mohli být nazýváni „barbaři“ Di a Rong (Di Cosmo, 2002: 95).²⁷

Následující koncept, přijatý za dynastie Zhou, je mnohem jednodušší – „Syn nebes“ *tianzi* 天子 pomocí své ctnosti *de* 德 harmonizuje a civilizuje Podnebesí *tianxia* 天下, tedy část světa, která byla Číňanům známa a za jejíž hranicemi ležel „cizí svět“ *waiyi* 外夷. V Klasické knize hor a moří *Shanhaijingu* se začíná vyskytovat dělení na „území vně moře“ (*haiwai* 海外), „území uvnitř moře“ (*hainei* 海内) a na „velkou pustinu“ (*dahuang* 大荒).

V návaznosti na toto pojetí světa byli „barbaři“ rozděleni do čtyř hlavních skupin podle světových stran. Jak je vidět, stále se v podstatě jedná o variantu téhož systému, pouze tu figurují odlišné termíny. Tento koncept, týkající se kategorizace, je nejvíce známý a citovaný. Stejně rozdělení můžeme nalézt v *Liji*:

26 *Xia shu* 夏書, oddíl *Yu gong* 禹貢. Originál a překlad, včetně přehledných tabulek rozdělení viz Legge (2000/I: 141 – 151).

27 Tento koncept se v dalších pramenech dále vyvíjí. Např. v *Xunzi*, *Guoyu* 國語 a *Shiji* je *sui fu* nahrazeno *binfu* 賓服, „barbaři“ Man a Yi obývají prostor *yaofu*, Di a Rong zas *huangfu* atd.

其在東夷，北狄，西戎，南蠻，雖大曰子。於內，自稱曰不穀，於外自稱曰王老。²⁸

„(Náčelníci) kmenů Yi jsou na východě, Di na severu, Rong na západě a Man na jihu, nicméně jejich velká (teritoria) jsou nazývána ‚vikomstvím‘. Na vlastním teritoriu si každý z nich říká ‚já nešťastný‘, mimo své teritorium si říká ‚starobylý králův‘.“

Po schematickém rozdělení následuje v *Liji* další popis „barbarů“, který se věnuje především jejich povaze:

中國戎夷五方之民，皆有其性也，不可推移。東方曰夷，被髮文身，有不火食者矣。南方曰蠻，雕題交趾，有不火食者矣。西方曰戎，被髮衣皮，有不粒食者矣。北方曰狄，衣羽毛穴居，有不粒食者矣。²⁹

„Lidé v Centrálních státech a Rong a Yi [a další] lidé pěti stran mají všichni svou povahu, která je neměnná. Kmeny na východě se nazývají Yi. Mají nesvázané vlasy a potetovaná těla.³⁰ Někteří z nich jedí potravu bez tepelné úpravy. Ti na jihu jsou nazýváni Man. Mají potetovaná čela a nohy stočené proti sobě. Někteří z nich (také) jedí potravu bez tepelné úpravy. Ti na západě se nazývají Rong. Mají nesvázané vlasy a nosí šaty z kůže. Někteří z nich nejedí obilniny. Ti na severu se nazývají Di. Nosí kůže zvířat a ptáků a bydlí v jeskyních. Někteří z nich nejedí obilniny.“

V tomto popisu se kromě zopakování stereotypu ohledně oblečení setkáváme s dalším rozšířeným předsudkem, který se tentokrát týká stravy. Číňanům již od

28 Oddíl *Qu li xia* 曲禮下. Překlad a komentář viz Yao - Zhao (2002: 33).

29 Oddíl *Wang zhi* 王制. Překlad a komentář viz Yao - Zhao (2002: 127).

30 Také tetování bylo v čínském starověku mj. znakem „barbarství“. Více se o něm ve svém článku zmiňuje Reed (2000: 361 – 364).

pradávatna připadalo nanejvýš podstatné zmiňovať odlišnosti ve stravování. Podobný model je dokonce možné vysledovat až do současnosti, kdy jídlo tvoří jednu ze základních identit čínského národa. Základem byly určité typy potravin a především jejich důkladná tepelná úprava. „Barbaři“, jak uvidíme dále, měli ve zvyku jíst syrovou potravu, velmi často bez složky obilnin, které sami nepěstovali.

Výše uvedené rozdělení není možné brát stoprocentně (Gu – Zhu, 2001: 64). V pramenech najdeme často popis „barbarů“ Man, podle uvedeného systému tedy jižních, kteří se však nacházejí na severu³¹ atp. Rozdělení je tedy spíše jen schematické a je dokladem skutečnosti, že starověcí Číňané, jak už bylo řečeno, měli v případě „barbarů“ tendenci generalizovat a přes zdánlivě detailní rozdělení je řadit do jedné kategorie. Právě proto je velmi ošidné snažit se zpětně přidělit těmto čtyřem skupinám určitou etnicitu. Spíše než geografická fakta reflektovalo uvedené rozdělení výše zmíněný kosmologický rámec (Di Cosmo, 2002: 94).

Jedním z hlavních rysů čínského přístupu k okolním národům, podobně jako ve starověkém Řecku a Indii, je poukazování na jejich zdánlivou necivilizovanost a neochotu podílet se na vzdělanosti. K základním pilířům tradiční čínské identity patřila především kultura *wen* 文, která byla rozhodujícím kritériem příslušnosti k čínskému etniku (Slobodník, 1999: 90). Tak jako měli starověcí Číňané výrazy pro „barbary“, museli mít pochopitelně i opačný výraz pro definování sebe sama. K těmto výrazům, které byly pravým opakem pejorativních přívěsk „barbarů“, patřil výraz *Hua* 華 – synonymum pro krásu a civilizaci, tedy pro Čínu. Dalším výrazem pro definici čínské oikumény je také *Xia* 夏, popřípadě v kombinaci s výrazem předchozím – *Huaxia* 華夏, anebo také termín *Zhuxia* 諸夏. Už tehdy se samozřejmě vyskytuje i výraz *Zhongguo* 中國, dnes s oblibou interpretovaný jakožto „Země středu“, nicméně původně mohl spíše označovat „Centrální státy“, neboli ty, které přijaly „kulturu s zhouskými rysy“. Tak vznikla poměrně jasná dichotomie typu „my versus oni“³², kterou pěkně dokládá záznam v *Zuozhuanu*:

31 Kategorie „barbarů“ Man se jeví jako nejhůře identifikovatelná. Jejich původu se ve své práci věnuje He Guangyue 何光岳 (1988).

32 Ta však byla, jak uvidíme dále, mnohdy velmi složitě vymežitelná.

裔不謀夏，夷不亂華，俘不干盟，兵不偪好...³³

„Ti vzdálení [lidé] nemají nic do činění s Xia (čili „s námi“), těm divochům (Yi) nesmí být dovoleno vnášet zmatek mezi naše vzkvétající státy. Válečným zajatcům nesmí být dovoleno plést se do smluv, zbraně nesmějí být nablízku přátelských [setkání]...“

Dalším podobným příkladem je původní úryvek z *Shujingu*, který komentuje i Sima Qian ve svém díle *Shiji*, kde se dokonce naznačuje i výběr použitelných trestů:

帝曰：「皋陶，蠻夷猾夏，寇賊奸宄。汝作士，五刑有服，五服三就。五流有宅，五宅三居。」³⁴

„Císař [Shun] řekl: [Soudče] Gao Yao, barbari Man a Yi obtěžují Xia (tj. výsostnou říši), jsou to lupiči, zloději, násilníci a zločinci. Vy jste soudcem. Patero trestů má [každý] své použití. Patero použití se pojedná třemi způsoby. Patero vyhnanství má [každé] své vymezení. Patero vymezení má tři umístění. “

Možnost vyhnání příslušníka světa Huaxia do odlehlých končin „barbarů“ tak mohla sloužit zároveň jako odstrašující prvek při výchově k civilizovanosti.

Čína měla oproti okolním národům přirozený pocit nadřazenosti. Byla nositelkou „civilizovanosti“ a každý, kdo se jí podřídil, byl dříve či později sinizován,³⁵ a teoreticky se tak stal „Číňanem“ (Slobodník, 1999: 90-91). Celý proces, i když ne přímo s použitím uvedeného výrazu, dobře popisuje báseň v *Shijingu*:

33 Oddíl *Ding Gong shi nian* 定公十年, originál a překlad viz Legge (2000/III: 774 - 779).

34 Oddíl *Shun dian* 舜典, originál a překlad viz Legge (2000/I: 44 – 45).

35 Pro „sinizaci“ se v pramenech používá výraz *laihua* 來華, čili „přijít a „počinštit“ se“. Zvláště sloveso *lai* 來 symbolizuje domněnku tehdejších Číňanů, že okolní národy jsou „přitahovány civilizací“ a dobrovolně přijdou, aby se mohly stát jejich součástí (Slobodník, 1999: 95). Dnes se používá výraz *hanhua* 漢化, „sinizace“. V textech se vyskytuje i výraz *he* 和 pojatý slovesně, tedy „harmonizovat barbaru“.

翻彼飛鶚，集于泮林，食我 桑黹，懷我好音。憬彼淮夷，來獻其琛：
元龜象齒，大賂南金。³⁶

„Noční ptáci (sovy) poletují sem a tam a usedají na stromy na říčním břehu, jedí plody našich moruší a těší nás svým krásným zpěvem. Tito barbari Huaiyi přicházejí zdaleka nás obdarovat: velké želvy, sloní kly, ve velkém nás uplácejí kovy z jihu.“

Tribut, o kterém se zmiňují výše uvedené citace ze *Shjingu* a *Shujingu*, byl Čínou požadován po všech „méněcenných“ či „méně rozvinutých“ za účelem legitimizace čínského nadřazeného postavení. Na základě tributu propůjčoval čínský panovník vládcům těchto národů různé tituly, které naopak legitimizovaly jejich podřízenost. Čína v podstatě „barbary“ potřebovala, aby sama sebe dokázala vymezit (Harrell, 1995: 7). Klišovitá polarita „civilizace“ oproti „barbarství“ měla mnoho využití, např. v ospravedlňování útoků proti nepříteli či při sebeutvrzování se v nadřazenosti. Tyto vztahy však platily ve starověku i mezi dynastiemi, které se střídaly v držení nebeského mandátu. V raném starověku dynastické útvary často nenásledovaly lineárně za sebou, nýbrž existovaly paralelně, ve stejné době, přičemž spolu vzájemně soupeřily. V době dynastie Xia 夏 byli za „barbary“ považováni Shangové. Zhouové, za jejichž vlády vykryštovala spousta prvků čínské civilizace, byli původně vazalové Shangů a z jejich pohledu tudíž i „barbaři“ (Rawson, 1989: 71). Stejně tak bylo státu a později dynastii Qin, která poprvé sjednotila Čínu, spíláno ostatními státy do „barbarů“ a zvířat (Twitchett – Loewe, 1986: 93).

Čína se vymezovala oproti svým sousedům hlavně pomocí kategorie *li* 禮 – tedy správného praktikování rituálu a etikety.³⁷ „Barbaři“ vyznávali podle čínských pramenů odlišné *li* 利 (Slobodník, 1999: 96), čili prospěch – dle konfuciánské koncepce šlo o zavrženíhodnou kategorii. Z výše uvedených faktů můžeme

³⁶ Oddíl *Song* 頌, kniha 4, píseň 299, sloka 8, originál a překlad viz Legge (2000/II: 620).

³⁷ Z výše uvedených příkladů je jisté, že rituál byl jedním z pojmů všech velkých civilizací starověku. Role rituálu v životě společnosti byla velmi důležitá.

vydedukovat, že se rozlišování, kdo je „barbar“ a kdo Číňan, neodehrávalo na bázi etnických, nýbrž kulturních rozdílů (Yü, 1967: 4). Lothar von Falkenhausen se domnívá, že se chápání kategorie *li* 禮 jakožto „barometru civilizace“, který určoval kontrast mezi „barbary“ a civilizací, vžilo hlavně za dynastie Východní Zhou (Loewe – Shaughnessy, 1999: 544).

Jelikož hlavními „propagátory“ nutnosti správného praktikování obřadů *li* byli konfuciánští vzdělanci, zmiňují se o „barbarech“, čili těch, kteří je nepraktikují, ve svých filozoficko - etických spisech. I samotný Konfucius se o „barbary“ v diskusích se svými žáky několikrát otřel. Jeho žáci zmiňovali především jejich hrubost a neomalenost, Konfucius zase mezi řádky považuje území „barbarů“ za to poslední místo, kam by se civilizovaný člověk dobrovolně vydal:

子欲居九夷。或曰：「陋，如之何？」子曰：「君子居之，何陋之有！」³⁸

„Mistr se chtěl usadit mezi devatero barbary. Kdosi řekl: jsou krutí a neomalení, jak to chcete udělat? Mistr řekl: Jakmile se tam usadí ctnostný muž, jak by mohlo zbýt místo pro krutost a neomalenost?“

樊遲問仁。子曰：「居處恭，執事敬，與人忠；雖之夷狄，不可棄也」。³⁹

„Fan Chi se ptal na humanitu. Mistr pravil: V otázce chování buď zdvořilý, v otázce vedení záležitostí ukaž respekt, ve vztahu k lidem buď loajální (resp. ‚udělej pro ně první poslední‘); a i kdybys k barbarům šel, tak to odhodit nemůžeš.“

38 Kapitola *Zi Han* 子罕. Originál a překlad viz Legge (2001 Vol. 1: 221)

39 Kapitola *Zi Lu* 子路. Originál a překlad viz Legge (2001 Vol. 1: 271).

Výrok Mencia, věrného pokračovatele konfuciánské tradice, zase potvrzuje nadřazené postavení čínské civilizace, pohrdá „barbarskostí“ a znovu implicitně zdůrazňuje již zmíněnou dichotomii „Čína versus ‚barbaři‘“ :

吾聞用夏變夷者, 未聞變於夷者也。 ⁴⁰

„Slyšel jsem o lidech, kteří pomocí čínské kultury (Xia) změnili barbary, ale neslyšel jsem o nikom, koho by barbaři (Yi) změnili [k lepšímu].“

Xunzi vcelku typicky hovoří o důležitosti rituálů, kterými by se měli řídit všichni, jimž „v žilách koluje krev a v plicích vzduch“:

食飲、衣服、居處、動靜, 由禮則和節, 不由禮則觸陷生疾; 容貌、態度、進退、趨行, 由禮則雅, 不由禮則夷固、僻違、庸眾野。 ⁴¹

„Co se týče jídla a pití, oblečení, způsobu života a pohybu, tak ti, kteří dodržují rituály, jsou v harmonii a ti, kteří je nedodržují, jsou stíháni úskalími a nemocemi. Co se týče výrazu tváře, postoje, ucházení a vycházení a chůze; když dodržují rituál, jsou mravní, pokud jej nedodržují, jsou barbarští, protivní, prostí a divocí.“

V těchto čtyřech úryvcích je velmi dobře vidět, jaké hodnoty byly pro Čínu důležité. Kromě hodnot jako správný rituál *li*, se zde vyjmenovávají konkrétně i další – jídlo, pití, oblečení, způsoby – tedy všechny kategorie, jichž se týkalo stereotypní zobrazování nečínských národů.

Jak uvidíme dále, zmínky o „barbarech“ mají v pramenech čínského starověku kontinuální vývoj. Začínají se vyskytovat v prvních písemných zdrojích za dynastií

⁴⁰ Kapitola *Teng Wen Gong shang* 滕文公上. Originál a překlad viz Legge (2001 Vol. 2: 253 - 254).

⁴¹ Kapitola *Xiu shen* 修身, originál a komentář viz Wang (2007: 23).

Shang a Západní Zhou. V *Zuozhuanu* se přidává i emocionálně zabarvený narativ a vše dosahuje vrcholu v *Zápiscích historika*, které vzhledem k tomu, že se Čína v době jejich sepsání konfrontovala se zcela novými „barbarskými“ prvky, poskytují do té doby nevídaný pohled.

V této kapitole jsem prezentoval obecný rámec tradičního pohledu, který se ale v praxi velmi odlišoval. Jaký tedy byl doopravdy vztah mezi „barbary“ a Čínou v jednotlivých obdobích? Jaké faktory určovaly postavení „barbarů“ a jakých dalších vzájemných odlišností si všímali starověcí Číňané? Odpovědi na tyto otázky přinesou následující kapitoly. Když už ne vyčerpávající, tak doufám, že v mnohém alespoň výstižné.

6. Všichni proti všem

Abychom porozuměli vývoji pohledu na „barbary“ v čínských písemných pramenech, musíme začít od nejstarších písemných památek, jimiž jsou shangské věšebné kosti. Záznamy na nich dokládají, že Čína se střetávala s „barbary“ od nepaměti.⁴² Již na nejstarších písemných záznamech nalezneme informace o útocích kmenů Tufang 土方, Renfang 人方, Gui 鬼, Wei 危 a dalších. V těchto záznamech nenajdeme žádné „citově zabarvené“ informace, charakterizující tyto kmeny, jediným vodítkem mohou být jejich samotná jména. *Gui* – „démon“⁴³ a *wei* – „nebezpečí“, jsou totiž jednoznačně pejorativní názvy, které evokují krutost a hrozbu.

Dominantním etnikem, se kterým byli Shangové v tomto období téměř nepřetržitě ve válce, byli Qiangové (Průšek 1971: 39). Dlouhodobé vzájemné kontakty i konflikty dokazují i archeologické nálezy jako např. bronzové zrcadlo nalezené v centrální Shanxi s velkým znakem „Qiang“ uprostřed (Di Cosmo, 2002: 51). Tento výraz se v době dynastie Shang vžil pro obecné pojmenování „barbarů“ ve stejném smyslu, v jakém byly později užívány výrazy Rong, Di, Yi a Man. Podle některých zdrojů byli Qiangové dokonce spojenci Zhouů (Průšek 1971: 39, 41), což také mohlo přispět k tomu, že Shangové, jak již bylo naznačeno, považovali Zhouy za „barbary“. V *Zápisích historika Shiji* v oddíle *Zhou Ben Ji* 周本紀 se uvádí, že Zhouové původně žili na území „barbarů“ Di a Rong (tj. Qiangů z shangského pohledu) a až posléze se přemístili k hoře Qi 岐山 (Loewe – Shaughnessy, 1999: 300, 301), odkud následně vyhnali kmeny Quan Rong 犬戎,⁴⁴ které jim pak v budoucnosti způsobily mnoho problémů - patřily k jejich nejúpornějším nepřátelům (Průšek 1971: 44, 65).

Se zajatými Qiangy se na shangském dvoře zacházelo různě. Kromě toho, že některé záznamy na věšebných kostech popisují doslova pořádání honů na Qiangy za účelem jejich obětování božstvům, z jiných zdrojů víme, že byli využíváni také jako

42 Detailně o vzájemných stycích a archeologických nálezech píše Di Cosmo (2002: 44 - 90).

43 Výraz může znamenat i „předek“ či „duše předka“. I ty ale mohly působit problémy.

44 Dodejme, že kmeny Quan Rong byli naopak údajnými spojenci Shangů, proto je měli Zhouové neustále za „barbary“, ačkoliv jejich úroveň civilizovanosti po přijetí čínské kultury již za úrovní Zhouů nijak zvlášť výrazně nezaostávala (Průšek 1971: 46). Jak vidíme, ani samotní Qiangové nebyli jednotní.

pracovní síla, a to dokonce i v takových důležitých činnostech, jako byla příprava věšebných kostí. Naprostou předností, kterou se Qiangové odlišovali od ostatních etnik, byla jejich schopnost využívat koně (Průšek, 1971: 39 – 40, 86).

Ještě zajímavější je, že se znak „Qiang“ objevoval i v některých vedlejších královských posmrtných titulech v kombinaci s jedním z nebeských kmenů. Takovým případem je Qiang Jia 羌甲. Může to svědčit o začleňování jiných etnických skupin do dynastické genealogie (Loewe – Shaughnessy, 1999: 273; Průšek, 1971: 57).

Když se podíváme na výše uvedený výčet informací, které nám nejranější písemné a archeologické prameny o „barbarech“ podávají, rozhodně nenajdeme jeden vyostřený pohled. Etnika evidentně figurují ve všech možných sférách – od rituálních obětí, otroků, běžných služebníků až po spojence a dokonce i členy (byť vedlejší) dynastických rodokmenů. Situace je tedy značně nepřehledná (Di Cosmo, 2002: 125).

Poznatky o počátku vlády Zhouů nám přinášejí dva prameny – bronzové nádoby a texty - ať už předané či odlité na nádoby. První zmiňovaný pramen je spíše hrubý až výstřední, druhý uhlazený a vmlouvavý (Rawson, 1989: 71). Z hlediska písma a jazyka se Zhouové od Shangů nelišili. Jejich navázání na dynastii, která je považovala za „barbary“, je patrné v archeologických nálezech. Zhouové dokázali od Shangů převzít i technologii odlévání rituálních nádob (Rawson, 1989: 79). Jessica Rawson (1999: 93) dále uvádí: „Pohled na rané zhouské bronzы říká, že Zhouové přišli odněkud zvenčí. V průběhu doby se však z barbarů stali státníci.“

Z uvedeného lze jasně odvodit, že v době prvního tisíciletí před naším letopočtem existovalo v dané oblasti několik státních útvarů, jejichž obyvatelstvo se příliš vzájemně nelišilo svým původem, avšak rozdíly byly ve stupni vývoje⁴⁵ jejich materiální a písemné kultury. Útvary se mezi sebou značně ovlivňovaly. To, že např. některé větve Qiangů byly nepřáteli Shangů a spojenci Zhouů a vice versa, se odráží v obrazu, jaký o nich shangská či zhouská strana podávala. Z historického kontextu

45 Odlišnost různých stupňů vývoje zmiňuje i Průšek (1971: 211), hlavně u pozdějšího výrazu „Rong“. Podle Průškova a též Masperova názoru se tyto obyvatelé nelišili od populace z Centrálních států svým původem, ale spíše stupněm vývoje vlastní společnosti.

považujeme Shangy i Zhouy za jakési proto-Číňany, ale jejich postoj k „barbarům“ (v tomto případě Qiangům) rozhodně jednotný nebyl. Dalo by se z toho usoudit, že pozdější státní útvary, které byly z pohledu zhouského královského dvora rovněž „barbarské“, mohly projít úplně stejným vývojem, jakým prošli Zhouové ve vztahu k Shangům, a tudíž jejich označení za „barbary“ bylo spíš jen formálním pohledem Zhouů na odlišnou kulturu. Takový pohled by tedy neměl nic společného s vlastním významem slova „barbar“, označujícím hrubiána a necivilizovaného divocha.

Obecně se na základě písemných pramenů ukazuje, že mnohem méně přizpůsobiví byli severní a západní „barbaři“, zatímco východní a jižní mnohem ochotněji absorbovali vlivy Centrálních států (Yü, 1967: 4-5). Několikanásobně vyšší počet zmínek věnovaných severním a západním „barbarům“ v *Zuozhuanu* je důkazem toho, že Zhouové je mnohdy považovali za větší hrozbu než obyvatele jižních a východních končin. Ti byli obecně považováni za „vhodnější“ k akulturaci či asimilaci (Di Cosmo, 2002: 96) a později byly výrazy „Yi“ a „Man“ používány ve smyslu „ti poslušní“ v přímé antagonii k severním nájezdníkům (Di Cosmo, 2002: 135 - 136). V minulé kapitole citovaný úryvek básně č. 299 ze *Shijingu* hovoří o krotkých barbarech Huaiyi, kteří se přicházejí podříditi a přinášejí tribut.⁴⁶

Dokladem tohoto tvrzení budiž fakt, že dokonce již v dobách dynastie Zhou vytvářeli jižní a východní „barbaři“ své vlastní státy.⁴⁷ V pramenech nalezneme zmínky např. o státech Zhu 邾,⁴⁸ Ju 莒, Lai 萊, Xu 徐, které byly považovány za „barbarské“ a jejichž vznik sahá až do doby vlády dynastie Shang, tudíž na tom mohly být ohledně vývoje podobně jako tehdejší Zhouové. Některé z nich se ale později staly součástí zhouského zřízení (Loewe - Shaughnessy, 1999: 497).⁴⁹ Tyto státy (především Xu) měly podle archeologických nálezů značně rozvinutou bronzovou materiální kulturu, takže jejich označování za „barbary“, přihlédneme-li k teorii, kterou uvádím

46 Ve skutečnosti však byla populace Huaiyi velmi houževnatým soupeřem, sídlícím v oblasti povodí řeky Huai, kterého se Zhouům nikdy nepodařilo natrvalo zkrotit. O jižních „barbarech“ je v *Shijingu* mnoho záznamů, vždy je vůči nim vedena poněkud zpupná a povýšenecká rétorika, což by ovšem mohlo svědčit i o tom, že i z nich Zhouové měli poměrně těžkou hlavu.

47 Respektive státy byly „barbarského“ původu – byly zformovány již dříve a pak se jejich obyvatelstvo promísilo s zhouským.

48 Stát starobylého původu, později znám též pod jménem Zou 邾, byl rodištěm Mencia.

49 Detailní výčet těchto států a struktury jeho obyvatel viz Gu - Zhu (2001: 65 - 68).

výše, je přinejmenším neoprávněné.

Dalo by se říci, že téměř celé deváté století př. n. l. se zhouský dvůr musel vypořádávat s nájezdy kmenů Rong a Di. Traduje se, že král Mu 穆 slavně porazil úhlavní nepřátele Západních Zhouů – kmen Quan Rong. Barvitě až fantastické popisy jeho tažení a událostí té doby jsou k nalezení v pramenu *Mutianzizhuan* 穆天子傳, poměrně věrohodnější informace nalezneme v *Bambusových análech Zhushu jinian* 竹書紀年 (Průšek, 1971: 66; Loewe – Shaughnessy, 1999: 324). Zajímavá je ovšem zmínka, že král Mu napadl kmeny Quan Rong, ačkoliv respektovali mír (Di Cosmo, 2002: 108). Je to jeden z prvních nepřímých důkazů o potřebě zhouského dvora dál expandovat.

Kolem roku 840 př. n. l. se vynořují západní „barbaři“ Xianyun. Odkud přišli tito lidé, podle Průška (1971: 133) „první pravověrní nomádi v čínské historii“, není úplně jasné. Roku 823 př. n. l. proti nim vedl trestnou výpravu Yin Jifu 尹吉甫. Na počest jeho velkého vítězství byla odlita nádoba Xijiapan 兮甲盤, která oslavuje jeho činy, kdy „řezal hlavy a poutal zajatce a jeho vítězství nemělo jedinou poskvrnu“. Na nádobě je ještě přidán druhý odstavec o tom, že byl následně pověřen správou daní v jižních regionech, kde se uvádí, že „jižní Huaiyi byli odedávna povinni odvádět Zhouům tribut a že pokud si dovolí se nedostavit na tržiště a neuposlechnout rozkazy, budou pro výstrahu potrestáni“ (Loewe – Shaughnessy, 1999: 346; Průšek, 1971: 123). Rétorika věnovaná „barbarům“, použitá na této nádobě, se velmi podobá textům z *Shijingu*. I v něm najdeme oslavné básně o vítězství nad Xianyun (Průšek, 1971: 119).⁵⁰ Poněkud zvláštní, o poznání smířlivější zmínky, obsahuje i úryvek z textu *Huainanzi*, který je mnohem pozdější – hanské provenience:

故四夷之禮不同，皆尊其主而愛其親，敬其兄。獫狁之俗相反皆慈其子而嚴其上。⁵¹

„A i když zvyky čtyř ‚barbarů‘ Yi jsou jiné, všichni stále ctí své vůdce,

50 Např. oddíl *Xiao ya* 小雅, kniha 2, píseň č. 177. Originál a překlad viz Legge (2000/II: 281 – 284).

51 Oddíl *Qi su xun* 齊俗訓. Originál a komentář viz He (2006: 780 - 781).

milují své příbuzné a respektují starší bratry. Xianyun jsou v porovnání [s těmi našimi] zvrácené (opačné), ale všichni milujeme své děti a jsme si vědomi přísnosti těch, kteří jsou nad námi.“

Mohlo by to dokazovat určitý posun v postojích k těmto „barbarům“. Nicméně dělat obecné závěry z ojedinelé zmínky v textu typu *Huainanzi*, ve kterém se mísí věrohodné prvky s fantastickými, by bylo přinejmenším nezodpovědné. Je ovšem známo a bude na to i poukázáno v další části této práce, že v době dynastie Han existovalo paralelně několik navzájem si protiřečících pohledů na „barbary“.

Obraz „barbarů“ v době dynastie Západní Zhou v čínských písemných pramenech je podle mého názoru výrazně ovlivněn pocitem stálého ohrožení zhouského dvora. Jejich popisy v *Knize písní* se nesou v poněkud nadutém tónu, každé vítězství nad nimi je náležitě barvitě oslavováno. Strach a obavy tehdy byly rozhodně opodstatněné, tím spíše, že v roce 771 př. n. l. uštědřily kmeny Quan Rong dynastii Západní Zhou zdrcující porážku.

Pokud jde o dobu dynastie Východní Zhou, až do roku 722 př. n. l. jsou informace velmi stručné a zkratkovité (Průšek, 1971: 136). Tímto rokem je datován počátek velmi cenného informačního zdroje v podobě *Zuozhuanu*, jehož hlavní předností, jak již bylo řečeno v kapitole o pramenech, je především silný narativní prvek. V *Zuozhuanu* i v původních análech *Chunqiu* najdeme celou řadu neutrálně formulovaných zmínek o bojích s „barbary“. Kdo vyhrál, kdo byl poražen, jaká spojení či mírové smlouvy se uzavíraly atd. *Zuozhuan* je však výjimečný především výskytem již zmiňovaných citově zabarvených vyjádření, která nám pomáhají alespoň částečně rozkrýt vztah, jaký měli starověcí Číňané k „barbarům“. Většinou byl pochopitelně motivován především vývojem politických událostí než čímkoliv jiným (Di Cosmo, 2002: 97).

Po celé sedmé století př. n. l. podnikali „barbaři“ pravidelné nájezdy na Centrální státy. Podle Průška (1971: 142) mohlo být toto neustálé ohrožení Zhouů

způsobeno migrací Di, která trochu připomínala pozdější evropské stěhování národů.⁵² Di Cosmo (2002: 89) ovšem varuje, že je velmi složité dokázat všechny podobné teorie, stejně jako přesnou etnicitu „barbarů“ v dané době. Jednu z prvních a zároveň nejvíce citovaných zmínek o postoji k „barbarům“ nalezneme v popisu událostí roku 662 př. n. l.; tehdy kmeny Di (přesněji řečeno jejich odnož Chi Di, neboli „Rudí Di“, která byla považována za nejsilnější) zaútočily na stát Xing 邢, který se nacházel na území dnešní provincie Hebei. V roce 661 př. n. l. trval známý rádce Qi Huan Gong 齊桓公 (685 – 643 př. n. l.) jménem Guan Zhong 管仲 (cca 730 – 645 př. n. l.) na tom, aby Qi tomuto státu pomohlo ve jménu solidarity „mezi příslušníky civilizovaného světa Huaxia“:

狄人伐邢。管敬仲言於齊侯曰：「戎狄豺狼，不可厭也；諸夏親暱，不可棄也。宴安酖毒，不可懷也。」

„Di napadli stát Xing. Guan Jinzhong řekl vévodovi z Qi: ‘Rong a Di jsou šakali a vlci, vůči kterým nemůže být ukázána žádná shovívavost. Všechny státy náležející do Xia jsou si blízce příbuzné a nemohou být ponechány na pospas. Nečinnost je jako jed, který není radno uchovávat.’“

Uvedený výrok, kde se opět objevuje stereotypní přirovnávání lidí, kteří nepatřili do výsostného zhouského světa, ke zvířatům, je Průškem (1971: 145) považován za jednu z prvních definic pocitu sounáležitosti mezi státy dynastie Zhou a jejich vymezení se oproti „barbarům“. Di Cosmo (2002: 97) naopak uvádí, že toto vymezení není až tak očividné, pokud text pečlivě porovnáme s historickým kontextem. Stát Xing byl totiž v roce 635 př. n. l. pohlcen státem Wei 衛, který tím v podstatě porušil pravidla, jež si tyto „bratrské“ státy stanovily. Dokazuje to, že „barbarské“ jednání nebylo vlastní pouze samotným „barbarům“. O státu Qi je také

⁵² Detailně o migraci viz Průšek (1971: 136 – 150).

dobře známo, že během své expanze v 8. a 7. století př. n. l. absorboval několik okolních státek a spolu s nimi mnoho kmenů Di, Man a Yi, které jej obklopovaly (Loewe – Shaughnessy, 1999: 554), takže v sobě zahrnoval celou řadu „barbarských“ prvků. V roce 640 př. n. l. stát Qi dokonce uzavřel spojenectví s Di, aby pomohli státu Xing, a v roce 636 př. n. l. zhouský král napadl spolu s Di stát Zheng. Tuto událost komentuje další slavný rádce jednoho z ministrů, který útok odsuzuje slovy:

耳不聽五聲之和為聾，目不別五色之章為昧，心不則德義之經為頑，口不道忠信之言為囁。狄皆則之，四姦具矣。⁵³

„Ti, jejichž uši neslyší harmonii pěti zvuků, jsou hluchí; ti, jejichž oči nerozlišují mezi pěti barvami, jsou slepí; ti, jejichž mysl se nepodřídí pravidlům ctnosti a správnosti, jsou úchylní; ti, jejichž ústa nepromlouvají slova lojality a víry, jsou pošetilí blekotové. Všichni Di splňují tato kritéria a následovat je znamená následovat tyto čtyři zla.“

Nejenže se zhouský panovník neřídil radou svého ministra, dokonce ještě provdal svou dceru za „barbarského prince“ (Di Cosmo 2002: 99). Marně jej ministr přesvědčoval o jejich chamtivosti.

Skutečnost, že mezi „barbary“ a potomky panovníků i samotnými panovníky států patřících k dynastii Zhou vznikaly manželské svazky velmi podobné těm, které se uzavíraly výhradně mezi „vyvolenými“ státy, nebylo ničím výjimečným. Je všeobecně známo, že vévoda Jin Xian Gong 晉獻公 (? - 651 př. n. l.), měl za ženu čtyři různé příslušnice kmenů Rong, které mu zplodily čtyři syny. Jeden z nich, Jin Wen Gong 晉文公, se stal následníkem trůnu a vzal si ženu z kmene Di (Loewe – Shaughnessy, 1999: 569; Průšek, 1971: 140). Plození potomků, kteří měli v žilách krev kmenů Rong, byl ve skutečnosti rafinovaný způsob, jak si zajistit klid na hranicích. Potomci s dvojitým původem byli následně pověřováni vládou v příhraničních

⁵³ Oddíl *Xi Gong er shi si nian* 僖公二十四年, originál a překlad obou úryvků viz Legge (2000/III: 188 - 193).

regionech (Di Cosmo, 2002: 111).

Ve své nastolené cestě vstříc „mnohonárodnostnímu státu“, jak bychom se vyjádřili dnešní terminologií, pokračoval stát Jin de facto celé šesté století př. n. l. (Loewe – Shaughnessy, 1999: 565). Již v roce 589 př. n. l. v jeho armádách bojovali vojáci pocházející z kmene Chi Di (Průšek, 1971: 170). Dokazuje to, že pro příslušníky zhouského středu nepředstavovalo mísení jejich výsostné krve s „barbarskou“ žádný problém. Nešlo však ani tak o nějaké pokrevní⁵⁴ či kulturní spojenectví vyvolených osob z Centrálních států proti „barbarům“, spíše se v tom odráží neustálý boj o moc na zhouském dvoře, kterého se zkrátka účastnili všichni (Di Cosmo, 2002: 99). V období dynastie Východní Zhou tak nelze přesně vést tlustou čaru, oddělující privilegované Centrální státy a „barbary“.

Zbylé dva komentáře k *Chunqiu* - *Guliangzhuan* 谷梁傳 a *Gongyangzhuan* 公羊傳 - sice oproti *Zuozhuanu* zdůrazňují nepřekročitelnou propast mezi „barbary“ a Zhouy, ale byly sepsány mnohem později, takže odkazují spíše na etickou normu než na reálná fakta (Di Cosmo 2002: 100).

Je také zajímavé sledovat, jak se odrážejí vztahy mezi členy civilizačního středu Huaxia a „barbary“ v době míru a války. V klidných dobách zaznívá v textech potřeba vychovávat „barbary“ v duchu kulturních tradic Centrálních států a shlížet na ně podobně, jako se díváme na malé děti. V době války se naopak hlásá, že jedinou cestou je použití brutální síly, jednoduše proto, že jde o „barbary“. Zhouové řešili otázku kolem války či míru s „barbary“ velmi pružně, neměli žádný zavedený princip, kterého by se drželi (Di Cosmo, 2002: 104 - 105). V roce 569 př. n. l. se zástupci „barbarů“ Rong dostavili na audienci, aby dohodli příměří se státem Jin:

無終子嘉父 使孟樂如晉，因魏莊子納虎豹之皮，以請和諸戎。晉侯曰：
「戎狄無親而貪，不如伐之。」

54 Soudržnost pokrevně příbuzných královských rodů a jejich pohled na nespřízněné rody dobře vystihl Ji Wenzhi 季文子, vysoký ministr státu Lu 魯, který ve své argumentaci proti spojenectví státu Lu s Chu proti státu Qin cituje historika Yi 佚. Ten uvádí: *fei wo zulei, qi xin bi yi* 非我族類, 其心必異, tj. „nepocházejí z našeho klanu, a proto jejich mysl musí být jiná“ (originál a překlad viz Legge, 2000/III: 354 - 355).

„Jiafu, vikomt kmene Wuzhong, pověřil Meng Leho, aby odjel do státu Jin, skrz Wei Zhuangziho předal (jako tribut) tygří a leopardí kůže a prosil o harmonii mezi [státem Jin a] rozličnými kmeny Rong.

Vévoda z Jin řekl: Rong a Di jsou plni chamtivosti a nevědí nic o pokrevních poutech a přátelství, není lepší plán, než na ně zaútočit.“

Zajímavé je tu tvrdošíjně opakované tvrzení o chamtivosti „barbarů“. Wei Zhuangzi 魏莊子, ministr státu Jin, který v té chvíli plnil roli diplomata mezi státem Jin a kmeny Rong, odrazuje od plánování útoku:

勞師於戎，而楚伐陳，必弗能救，是棄陳也。諸華必叛。戎，禽獸也。獲戎失華，無乃不可乎！

„Pokud povedeme vyčerpávající útok proti kmenům Rong a stát Chu (mezitím) napadne stát Chen, nebudeme jej schopni ochránit, což znamená Chen odvrhnout. Všechny státy (Hua) pak proti nám dozajista povstanou. Rong jsou jako ptáci a zvěř. Získat kmeny Rong a ztratit státy (Hua), cožpak je to přípustné?“

V předchozím úryvku opět vidíme jedno z nejčastěji citovaných klišé, přirovnávajících „barbary“ ke zvířatům. Stejný diplomat pak navrhl mírový plán vůči Rong a Di a možné výhody této politiky:

公曰：「然則莫如和戎乎？」對曰：「和戎有五利焉：戎狄荐居，貴貨易土，土可賈焉，一也。邊鄙不聳民狎其野，穡人成功，二也。戎狄事晉，四鄰振動，諸侯威懷，三也。以德綏戎，師徒不勤，甲兵不頓，四也。鑒于后羿，而用德度，遠至邇安，五也。」⁵⁵

⁵⁵ Obě pasáže viz *Zuozhuan*, oddíl *Xiang Gong si nian* 襄公四年, originál a překlad všech tří úryvků viz Legge (2000/III: 421 - 424).

„Vévoda řekl: Pokud je to tak, potom by bylo asi nejlepší být s barbary v míru. Jiang zdvořile odpověděl: "Být v harmonii s barbary Rong má pět výhod. Rong a Di často kočují a rádi směňují půdu za zboží. Jejich země tak může být koupena – to je první výhoda. Naše hranice nebudou v ohrožení, lidé budou moci pracovat na svých polích a hospodáři tak dosáhnou svých cílů (tedy budou mít úrodu) - to je druhá výhoda. Když budou Rong a Di sloužit Jin (resp. tedy „nám“), naši sousedé se budou třást strachy a lenní knížata k nám budou chovat úctu a cenit si našeho přátelství – to je třetí výhoda. Když pomocí ctnosti zpacifikujeme barbary Rong, tak se naše armády nebudou muset namáhat a zbraně tak nebudou otupeny – to je čtvrtá výhoda. Když si vezmeme příklad z hrdiny Yiho a budeme měřit pouze ctností, tak ti, co jsou vzdáleni, k nám přijdou a ti, co jsou nablízku, zůstanou v klidu – to je pátá výhoda.

Na tomto úryvku je zajímavá řada věcí. Ve smyslu „pero je silnější než meč“ se dává přednost síle ctnosti před zbraněmi, které tímto nebudou otupeny. Zároveň zde ale máme z pohledu konfuciánství zavrženíhodnou kategorii *li*. Nahrává to domněnce, kterou vyslovil Di Cosmo (2002: 107), že zhouský dvůr při jednání s „barbary“ nemusel striktně dodržovat principy ctnostného chování, jaké si žádalo jednání mezi státy zhouského středu. Využití „síly *de*“ tak bylo ryze fakultativní záležitostí, nikoliv povinností.

Úryvek shrnuje další stereotypy opakující se v textech - „ti, co jsou vzdáleni, k nám přijdou“ - opět zde rezonuje zmiňovaný koncept *laihua*. Zvláště cenná jsou také odlišení životního stylu „těch z Jin“, kteří obdělávají pole, a „barbarů“ Rong a Di, kteří kočují a „vydávají se hledat vodu a pastviny“ (*jianju* 荐居).

Dosud šlo především o severní „barbary“, ale rovněž jsem se již zmínil o státu Chu 楚. Jeho etnické složení bylo zcela jistě pestré. Chu je pokládán za stát „barbarů“ Man (Loewe - Shaughnessy, 1999: 549). Mencius, jehož výrok ohledně státu Chu (Di

Cosmo, 2002: 105) jsem citoval v jedné z dřívějších kapitol, označoval jeho obyvatele za „barbary“ Yi. Ať to bylo jakkoliv, stát Chu je tradičně považován za „polobarbarský“. V sedmém století mohutně expandoval a stal se pro severní státy skutečnou hrozbou. Dokonce byl schopný pohltit vzpurné kmeny „barbarů“ Yi v povodí řeky Huai (Loewe – Shaughnessy, 1999: 557), které byly pro Zhouy vždycky velkým problémem. Vše vyvrcholilo v roce 632 př. n. l. velkou bitvou u Chengpu 城濮, po níž se vítězná aliance severních států povedlo expanzi státu Chu zastavit. Podle mého názoru je zajímavé, že se jeden z jeho nejvýznamnějších vládců - Chu Zhuang Wang 楚莊王 - stal jedním z tradičních hegemónů *ba* 霸, ačkoliv stát Chu vzhledem k zhouskému středu patřil k „barbarským“, třebaže zřejmě o něco více svolným k přijetí kultury Centrálních států. Ještě překvapivější je však skutečnost, že podobné ambice měly i čistě „barbarské“ státy Wu 吳 a Yue 越. Na konci 6. stol. př. n. l. byl státem Wu přiveden na samotný okraj zkázy nejprve stát Chu. Následně Wu donutilo Yue, aby se vzdalo, a wuský král Fuchai 夫差 projevil ambice stát se hegemónem. Překazil mu je král státu Yue, zvaný Goujian 勾踐, který v roce 473 př. n. l. uštědřil státu Wu drtivou porážku a vystřídal jej tak na výsluní. Goujian se vydal se svou armádou na státní konferenci v Xuzhou 徐州. Poslal tribut zhouskému dvoru a očekával, že mu bude udělen titul hegemona, k čemuž nakonec nedošlo (Loewe – Shaughnessy, 1999: 563 - 565).

Účelem systému hegemónství bylo původně nové posílení značně oslabené autority zhouského dvora, který ji prakticky pozbyl již v průběhu osmého století př. n. l. (Di Cosmo, 2002: 110, 123). Avšak místo toho, aby systém tuto autoritu zhouskému středu navrátil, spíše ji nahradil. Hlavním problémem bylo, že o titul hegemona usilovaly i státy jako Chu, Wu a Yue, které ležely mimo svět Huaxia a řadily se k „barbarským“. A přestože bylo hlavním účelem titulu „hegemona“ ochraňovat státy Huaxia, jeho efektivita naprosto selhala poté, co se o něco později dostal nebezpečně blízko k rukám „barbarů“. Dalo by se tedy říci, že systém hegemónů byl především nástrojem integračním a položil tak základy k formování budoucích císařských dynastií (Loewe – Shaughnessy, 1999: 565).

Záznamy nám podávají zprostředkovaný obraz jižních „barbarů“, líčí je jako jedince, kteří postupně přijali zhouské mravy, a tudíž i právo účastnit se nejrůznějších politických plánů a manévřů. Z mého pohledu bychom zde mohli udělat symbolickou tečku za obdobím, které jsem se pokusil vykreslit jako proces přechodu od naprostého chaosu k postupné integraci etnik nečínského původu do zhouského systému.

Přímého, uceleného a jasně definovaného odlišování Zhouů od „barbarů“ jsme se v tomto období nedočkali. Neustálých bojů o politickou moc se totiž účastnili všichni. Obraz „barbarů“, i když bychom měli již raději mluvit o vzájemných vztazích různých státních zřízení a skupin na různém stupni společenského vývoje, se v tomto období ustálil do formy, která se v pramenech opakovala po další stovky let. Byl poznamenán nenávisť a posměšky, které měly adresáta ponížit. Problémem je, že obraz měl sice poměrně jasné kontury, avšak jeho adresáti nepatřili jaksí ke stejné kategorii. Ne vždy se totiž jednalo o „barbary“ v tom pravém - řekl bych přímo „řeckém“ - slova smyslu. Obraz „barbarů“ a vztah k etnikům, které starověcí Číňané takto označovali, nepředstavovaly často spojitě nádoby. Potvrzuje se tím Průškova (1971: 227 – 228) domněnka, že se tyto skupiny „barbarů“ čínského starověku nelišily od lidí, podílejících se na vzniku tehdejší čínské civilizace, ani tak svým původem, rasou či jazykem. Jak již bylo několikrát zdůrazněno, lišily se spíše stupněm svého společenského vývoje. V takovém případě je však označení „barbar“ vyloženě nesprávné a mělo by se používat raději označení jako „cizinec“, „ti odjinud“, či již zmiňovaný výraz „ne-zhouští“.

Stereotypy o zvířatech, jídle, oblečení, tetování aj. se vztahovaly k porušování správného dodržování zavedených rituálů, což se mimo „barbarů“ týkalo i záležitostí mnoha jedinců, náležejících k zhouskému středu. Následující kapitola popisuje pokračující vývoj vztahů mezi starověkými Číňany a jejich „barbarskými“ rivaly, které v dalších staletích dostaly ještě ostřejší obrysy.

7. Integrace, expanze a postupné vyhranění

V době Válčících států byla většina dříve popisovaných „barbarů“ pohlcena okolními státy (Di Cosmo, 2002: 115) a začleněna do zhoueského světa. Obyvatelé jižních států Chu a Yue a severního Zhongshan 中山 se pomalu přestávali lišit od obyvatel původních Centrálních států (Di Cosmo, 2002: 126). Od roku 481 př. n. l. až do poloviny 4. století př. n. l. - tedy asi 150 let - trvalo období, které se vyznačovalo velkou diplomatickou a válečnou aktivitou. Kromě jiného mělo za následek integraci „cizinců“ do expandujících teritoriálních mocností, kterých bylo ve srovnání s obdobím Letopisů mnohem méně, avšak svou rozlohou byly mnohem větší. Podrobný popis všech kmenů, které Číňané rozeznávali v době Válčících států, uvádí Yang (1998: 265-268).

Na severní hranici se však začali objevovat lidé, které Číňané nazývali Hu. Vyznávali nomádský způsob života, jejich hlavní obživou bylo pastevectví, skvěle ovládali jízdu na koni a střelbu z luku z jejich hřbetu (Di Cosmo, 2002: 127). Podle Průška se Číňané s podobnými lidmi setkali již dávno předtím - v předchozí kapitole byla řeč o lidu Xianyun, který se v průběhu doby vlády Zhouů rychle objevoval a stejně rychle zase mizel. Přítomnost Hu na severní hranici však byla v době Válčících států téměř nepřetržitá, tudíž docházelo k mnohem častějším kontaktům. Již teď můžeme tvrdit s jistotou, že se jejich kultura a obyčejy velmi lišily od zvyklostí čínských. Současné bádání však Průškovu teorii vyvrací a tvrdí, že název „Xianyun“ byl pouze alternativním pojmenováním pro kmeny Quan Rong (Li, 2006: 343 - 346).

V mnoha starších dílech se objevují domněnky, že tito nomádi měli mnoho společného s kmeny Di, které působily až do své asimilace značné problémy zhoueskému středu. Průšek však uvádí dvě základní odlišnosti. Podle něj byli Di zcela jistě usedlými zemědělci (1971: 217) a v bojích plnili převážně roli pěšáků (1971: 137), což Číňané, zpravidla bojující za pomoci vozů, považovali za potupné (1971: 174). Nyní byli ovšem konfrontováni s vynikajícími jezdci a lukostřelci. Di Cosmo (2002: 133) zase uvádí, že Rong a Di mohli být na přechodu mezi zemědělci a pasteveci

a mohli rovněž fungovat jako prostředníci při obchodu s koňmi. Mohli tak po celá staletí tvořit určité „nárazníkové pásmo“ mezi světem Huaxia a lidmi označovanými jako Hu. Hranice v tehdejší době nebyly totiž jakousi tenkou linií, ale spíše rozsáhlým prostorem dosahujícím šířky až několik set *li* (Yü, 1967: 74). V době, kdy se Čína dostala do své *yangové*, čili expanzivní fáze, zejména za dynastie Han (Barfield, 1989: 10), se tento „hraniční“ prostor začal více profilovat, a Čína se tak stále častěji dostávala do kontaktu se svými severními sousedy.

První setkání s Hu se datuje do roku 457 př. n. l. Samotný termín „Hu“ byl možná původně etnonymem, avšak v době Válčících států byl obecným výrazem pro nomády (Di Cosmo, 2002: 128). Od roku 450 př. n. l. do roku 330 př. n. l. byli Hu velmi „ukázněnými“ sousedy a Číňané s nimi neměli takové problémy jako předtím např. s „barbary“ Rong a Di (Di Cosmo, 2002, 131). Byly to zejména severní státy Zhao 趙, Yan 燕 a Qin 秦, které nejvíce přicházely do kontaktu se severními kočovníky. Stát Zhao byl dokonce „průkopníkem“ jezdeckví, zjevně pod vlivem „barbarů“ ze severu (Loewe – Shaughnessy, 1999: 594-595). Jeho král Wu Ling 武靈 vydal dokonce v roce 307 př. n. l. výnos o „barbarizaci“ za účelem osvojení si bojových technik Xiongnu. Prikázal vojákům obléci „barbarský“ šat a učit se jízdě na koni a lukostřelbě. Velké množství informací nám k tomu poskytuje spis *Zhanguo ce* (viz Di Cosmo, 2002: 134 – 138). Kvůli svému koketování s „barbary“ byl král Wu Ling později sám označen za „barbara“ (Di Cosmo, 2002: 137), poněvadž vnášení „barbarských“ prvků (tj. v tomto případě oblečení) do výsostných zvyků středu civilizace bylo nepřípustné:

公子成再拜葉： “臣固聞王之胡服也，不佞寢疾，不能趨走，是以不先進。王今命之，臣固敢竭其愚忠。臣聞之，中國者，聰明睿知之所居也，萬物財用之所聚也，賢聖之所教也，仁義之所施也，詩書禮樂之所用也，異敏技藝之所試也，遠方之所觀赴也，蠻夷之所義行也。今王釋西，而襲遠方之服...”⁵⁶

56 Oddíl *Zhao ce* 趙策, sekce *Zhao er* 趙三, část *Wu Ling Wang ping zhou jian ju* 武靈王平晝問居. Originál viz Gao - Ye (1976: 229 – svazek 上).

„Gognzi Cheng se dvakrát poklonil a řekl: Samozřejmě, že jsem se doslechl o králově ‚nomádkém‘ oděvu, ale jelikož jsem stonal na loži, neměl jsem tu možnost si pospíšit a přednést mu svůj názor. Jelikož mi král uložil tento rozkaz, musím mu být nyní zcela poslušen. Slyšel jsem, že Centrální státy jsou místem, kde sídlí veškerá moudrost a učenost. Místem, kde je soustředěno bohatství deseti tisíců věcí. Místem, kde je pěstována ctnost a nejvyšší moudrost. Místem, kde se naplňuje humanita a smysl pro správnou věc. Místem, kde se užívá Kniha písní, Kniha obřadů a Kniha hudby. Místem, kde se ověřují nejrůznější výjimečné schopnosti. Místem, k němuž je vzhlíženo (ve smyslu ‚pokládáno za vzor‘) zdaleka a kde se i ‚barbaři‘ Yi a Man chovají, jak se patří. A teď král vše zavrhl a oblékl si šat vzdálených krajů (tj. ‚barbarů‘)...“

Na druhou stranu nutno podotknout, že v tomto ohledu úplně neplatí Menciův výrok, že „barbaři ještě nikoho nezměnili k lepšímu“. Ovládnutí techniky jezdeckví pomohlo starověkým Číňanům v pozdějších dobách v bojích právě se severními nomády a údajně i dopomohlo zastavit dřívější vpád mocných Xiongnu do Číny (Yü, 1990: 119). Důkazem čilých vztahů Číňanů s „barbary“ budiž i rozvoj obchodu – zpočátku mezi státem Yan a „barbary“ (Yü, 1967: 6-7), později v rámci celé sjednocené Číny.

Další zajímavostí je, že pozdější sjednotitel Číny, stát Qin, byl okolními státy též označován za „barbary“ (Twitchett – Loewe, 1986: 31 - 32). Stát Qin od začátku období Válčících států absorboval severní kmeny Rong a v roce 441 př. n. l. zaměřil svou pozornost na jihozápad – do států Shu 蜀 a Ba 巴, které se nacházely na území dnešní provincie Sichuan a samosprávné oblasti města Chongqing. Důvodem byly úrodné nížiny obklopené horami (Loewe – Shaughnessy, 1999: 616). Qin je dobylo na konci 4. století př. n. l. (viz Yang, 1998: 371). Z toho jasně vyplývá, že stát Qin byl ovlivněn jak severními, tak jižními „barbary“. Nebylo tedy nijak složité „udělit“ mu v

rámci rivalry tento status:

魏將與秦攻韓，朱己謂魏王曰：「秦與戎翟同俗，有虎狼之心，貪戾好利而無信，不識禮義德行。苟有利焉，不顧親戚兄弟，若禽獸耳。此天下之所同知也，非所施厚積德也。」⁵⁷

„Stát Wei se spolu se státem Qin chystal napadnout stát Han, Zhu Ji se obrátil na krále státu Wei a řekl: Qin sdílí zvyky s ‚barbary‘ Rong a Di,⁵⁸ má srdce tygra a vlka, je hamižný a krutý a neví nic o věrnosti (důvěryhodnosti), nerozumí rituálům, smyslu pro správnou věc a ctnosti. Pokud vycítí prospěch, nehledí na své příbuzné a bratry, stejně tak jako divá zvěř. Celé Podnebesí si je toho vědomo. Navíc [stát Qin] nikdy neprojevuje ušlechtilost a nehromadí ctnost.

Výhodou státu Qin bylo, že proti ostatním státům využíval zkušeností z bojů s okolními etniky (Twitchett – Loewe, 1986: 47), přebíral tedy jejich způsoby, přičemž v dřívějších dobách byl podobný import „barbarských“ čili necivilizovaných metod naprosto nepřijatelný, což svědčí o významném posunu vztahu Číňanů k „barbarům“.

Vedle přebírání „barbarských“ zvyků a metod některými státy bylo dalším velmi podstatným prvkem, určujícím vlastně obraz „barbarů“ v očích Číňanů té doby, stavění obranných zdí. Původně však nebyly určeny pouze k tomuto účelu, jednalo se o celou vojenskou koncepci obrany. Stavěli je dokonce i „barbaři“ Rong (Di Cosmo, 2002: 139) i jižní stát Chu (Di Cosmo, 2002: 144). Otázkou je, zda měly tyto zdi v dobách nájezdů nomádů Xiongnu ryze obrannou funkci, nebo byly i výrazem expanze, kterou podnikali Číňané na území nomádů. Di Cosmo (2002: 157) se domnívá, že pozdější útoky Xiongnu byly jen reakcí na čínskou expanzi. Tato opevnění, která byla poté v době dynastie Qin spojena v jedinou „Dlouhou zeď“, nám

⁵⁷ Oddíl *Wei ce* 魏策, sekce *Wei san* 魏三, část *Wei jiang yu Qin gong Han* 魏將與秦攻韓. Originál viz Gao - Ye (1976: 54 – svazek 下).

⁵⁸ Zde jsou „barbaři“ Di reprezentováni znakem *di* 翟, který ve skutečnosti znamená „opeřenec“ či jistý druh ptáka.

svou povahou archeologického pramene mohou podávat dvojí obraz „barbarských“ nomádů – buď tu šlo o strach Číňanů před jejich nájezdy, anebo o projev arogantního chování vůči nim v souvislosti s expanzí. Barfield (1989: 32) také uvádí, že zdi měly jak obrannou, tak politickou funkci. V roce 214 př. n. l. vyhrál generál Meng Tian 蒙恬 bitvu s Xiongnu o Ordos. Jeho vítězné tažení je mnohými považován za jakousi poslední kapku, která vedla ke sjednocení kmenů, jež následně zformovaly velký státní útvar na severních hranicích (Di Cosmo, 2002: 158; Yü, 1990: 120). Vzhledem k tomu, že ve stejné době došlo ke konečnému sjednocení Číny, došlo ke střetu dvou velkých mocností. Samotní Číňané získali konečně svou jednotnou identitu, která se projevovala v politické a administrativní jednotě (Di Cosmo, 2002: 282). V daném kontextu lze již z čínského pohledu charakterizovat konflikt výrazem „my versus oni“.

8. Tváří v tvář „těm druhým“

Za dynastie Západní Han (cca 206 př. n. l. - 9 n.l.) se vztahy mezi oběma říšemi často měnily – od křehkého spojení až po válečný stav. Xiongnu zoufale potřebovali hanské zboží, hlavně obilniny a hedvábí, jelikož v určitých ohledech nebyli ekonomicky soběstační (hlavně v dobách nedostatku – viz Di Cosmo, 2002: 179 – 181; Gu – Zhu, 2001: 269). Navíc jejich vůdce, v čínských pramenech nazývaný *shanyu* 單于, potřeboval žádané čínské předměty k tomu, aby je rozdělil mezi svou elitu a upevnil tím svou moc. Pro jiné své lidi zase chtěl zajistit suroviny, proto potřeboval, aby Hanové otevřeli příhraniční města pro obchodování (Barfield, 1989: 47). Dá se říci, že otevření příhraničních trhů bránilo válce. Není bez zajímavosti, že obchod často běžel i v době vyhlášení válečného stavu (Yü, 1967: 100). Pokud „barbarům“ nebylo umožněno obchodovat, obvykle vyplenili několik příhraničních měst (Yü, 1967: 41). Jejich chování naprosto přesně zapadalo do stereotypního obrazu „barbarů“, který se vytvořil v období Letopisů - „barbaři“ byli chamtiví, krvelační a krutí. Pěstovat si vlastní plodiny nechtěli, protože usedlý způsob života Hanů nomádům nic neříkal⁵⁹ a za žádnou cenu jej nehodlali převzít (Barfield, 1989: 2).

Na přelomu 3. a 2. století př. n. l., především po zdrcující a potupné porážce kolem roku 200 př. n. l., při níž byl dokonce na týden zajat i čínský císař Gaozu 高祖 (Barfield, 1989: 35), zavedl čínský dvůr nový model spojení zvaný *heqin* 和親. V první řadě šlo o stvrzení „bratrského“ svazku provdáním čínské princezny za vůdce Xiongnu.⁶⁰ Model se ale postupem času začal ukazovat jako značně neefektivní a větší část 2. stol. př. n. l. značně vyčerpával hanskou pokladnici i sebedůvěru hanskému panovníkovi. Jeho původním cílem bylo uplatit Xiongnu, aby na severní hranici nedělali problémy. Zároveň šlo o metodu, jak si Xiongnu pomalu podřídit. Vzhledem k tomu, že dítě vůdce Xiongnu (v té době velkého sjednotitele Maoduna 冒頓) a čínské princezny by bylo zároveň vnukem císaře, dle konfuciánských tradic by k

⁵⁹ Detailní popis organizace jejich společností viz Barfield (1989: 24-28).

⁶⁰ Detailně viz Yü (1990: 120-125). Detailní rozpis svazku *heqin* viz Yü (1967: 41-42).

císaři mělo chovat úctu a nepovyšovat se nad něj. Za tímto systémem tedy můžeme jasně vidět princip ideologické indoktrinace (Di Cosmo, 2002: 193). Podobně mohly fungovat i svazky vládce státu Jin s příslušníky kmenů Rong a Di, které jsem zmínil v jedné z předchozích kapitol.

System se ovšem vymkl kontrole (Yü, 1967: 36 – 37). Státník Jia Yi 賈誼 (201 – 169 př. n. l.), který ve svých vystoupeních kritizoval systém *heqin* a tvrdošijně odděloval Xiongnu a Hany na dva nesmiřitelné celky,⁶¹ sice prohlašoval, že „barbaři Xiongnu jsou patou civilizace“, ve skutečnosti však byli v tomto období úplně „dole“ Hanové (Di Cosmo, 2002: 201). Dá se tedy vydedukovat, že v dobách, kdy byl uplatňován systém *heqin*, byla Čína ve značně podřízeném postavení vůči říši Xiongnu, ačkoliv si to zřídka kdy byla ochotna přiznat. Xiongnu postupně získávali na síle a podmanili si sousední kočovné kmeny Donghu, Yuechi a další (Yü, 1990: 124-125).

Když příměří začalo selhávat, schylovalo se nevyhnutelně k válce, což si začalo uvědomovat i vedení hanské říše. Jako první začal hledat řešení Chao Cuo 晁錯, který ve své vojenské studii z roku 169 př. n. l. navrhl císaři taktiku „pomocí barbarů porazit barbary“ - *yi manyi gong manyi* 以蠻夷攻蠻夷 (Di Cosmo, 2002: 204). Šlo v podstatě o zavedenou praxi států Zhao, Qin a Yan v období Válčících států, což jsem zmiňoval v předchozí kapitole. Později tato strategie dostala název „pomocí barbarů řídit barbary“ (*yi yi zhi yi* 以夷制夷). Šlo o plán přizpůsobit se nomádkému stylu boje a využít zajatých a asimilovaných „barbarů“, aby bojovali proti „vlastní krvi“.

Avšak teprve v roce 134 př. n. l. nastal významný zvrat ve vztazích Xiongnu a hanské Číny. Po debatě u dvora se dospělo k tomu, že politika *heqin* se mívá účinkem. Han Anguo 韓安國 namítal, že zaútočit na Xiongnu, kteří „se pohybují jako ptáci a divá zvěř“, se nemusí vyplatit. Wang Hui 王恢, jenž dlouhou dobu sloužil v příhraničních regionech a znal poměry mezi Xiongnu, zase tvrdil, že Xiongnu stejně nikdy žádnou dohodu nedodrží, a navrhoval útok. Uskutečnil ho Nie Wengyi 聂翁壹,

⁶¹ V jeho prohlášeních zaznívala klasická čínská rétorika typu „my versus oni“ na téma nedodržování správných rituálů. Jia Yi považoval Hany za civilizované a Xiongnu za divochy. Mezi oběma entitami podle něj nikdy nemohl vzniknout žádný dialog (Di Cosmo, 2002: 202).

když se snažil vlákat Xiongnu do léčky, kterou ale jejich vůdce odhalil. Incident předznamenal konec svazku *heqin*. O pět let později se rozhořela válka, která v roce 119 př. n. l. skončila drtivým vítězstvím Hanů (Yü, 1990: 128-130). Po této zdrcující porážce zaslal vůdce Xiongnu hanskému císaři dopis, ve kterém zdvořile žádal o obnovení systému *heqin*, jehož pokračování bylo v důsledku porážky ohroženo (Yü, 1967: 43). Avšak Číňané už nechtěli udělat podruhé stejnou chybu a systém *heqin* se rozhodli zaměnit, podle Barfielda (1989: 67) doslova „rozšířit“, na čistě tributární. Což samozřejmě zahrnovalo i změnu podmínek. Od Xiongnu byl vyžadován „rukojmí“ – následník vůdce Xiongnu. Bylo také nutné, aby se sám vůdce dostavoval k čínskému dvoru na audience. A samozřejmě, po Xiongnu byl následně požadován tribut. K přijetí těchto pro Xiongnu značně nevýhodných podmínek došlo přibližně celých 150 let po vzniku systému *heqin* (Yü, 1967: 41-43).

Období od roku 115 př. n. l. do r. 60 př. n. l. bylo ve znamení snahy císařské Číny kontrolovat západní území. Císař tehdy usiloval o spojení s kmeny Yuezhi a vyslal Zhang Qiana 張騫, aby ho dojednal. Nepodařilo se a Zhang Qian zůstal celých deset let vězněm Xiongnu, po svém návratu ovšem přivezl řadu informací o vzdálených krajích. Jeho mise tak přece jen měla smysl.

Shromáždění na hanském dvoře roku 53 př. n. l. odsouhlasilo, že říše Xiongnu přijme podmínky tributárního systému a de facto se tak stane vazalem císařské Číny. Pro hrdé Xiongnu to bylo velmi pokořující (Yü, 1990: 139). V roce 47 př. n. l. došlo k definitivnímu rozpadu říše Xiongnu na severní a jižní (Yü, 1967: 49). Severní populace nadále vyznávala kočovný způsob života, zatímco jižní větev přijala velkou část čínských zvyků, došlo tedy k její asimilaci (Yü, 1967: 101).

V roce 44 nebo 43 př. n. l. byla podepsána dohoda o tom, že „Hanové a Xiongnu budou spojeni do jedné rodiny“. Obsahovala zmínky o vzájemném respektu, neútočení atd. Podle čínských pramenů nebyly nikdy vztahy mezi Čínou a Xiongnu tak srdečné jako v letech 33 př. n. l. až 11 n. l. (Yü, 1990: 141).

Pokud jde o další „barbarské“ kmeny v daném období, nacházely se mezi dvěma mlýnskými kameny – hanskou Čínou a říší Xiongnu. Jejich spojenecké vztahy

se velmi často měnily, střídavě se přikláněly k Číně a Xiongnu. Na západ od čínského území se nacházeli již několikrát zmínění Qiangové, kteří se znovu po delší době dostávají v pramenech „na scénu“. Čína se bála jejich spojení s Xiongnu a bylo v jejím zájmu nedopustit, aby tyto dva silné útvary spolupracovaly. V roce 98 př. n. l. přinesla část Qiangů tribut čínskému císařskému dvoru (Yü, 1967: 52). Přes občasné rebelie, způsobené hlavně šikanováním ze strany čínských úředníků, byli v tomto období Qiangové k čínskému císařskému dvoru poměrně loajální (Yü, 1967: 53).

Jižní, neboli poměrně krotcí „barbaři“, nepůsobili ve stejném období hanské Číně žádné závažnější problémy. Nezřídka se stávalo, že sami přicházeli k čínskému císařskému dvoru, aby vyjádřili císaři svou podřízenost a mohli se nechat „upláct“ podobně jako svého času Xiongnu. V roce 135 př. n. l. si hanská vojska podrobila kmeny Yelang 夜郎, které obývaly oblast na území dnešní provincie Guizhou. Dosáhla toho v podstatě tím, že je podplatila honosnými dary. Když se o tom dozvěděli „barbaři“ z oblasti dnešní provincie Sichuan, sami přispěchali vzdát se čínskému dvoru a očekávali patřičnou odměnu (Yü, 1967: 79).

Důležitá byla rovněž již zmiňovaná kategorizace „barbarů“ porobených především za dynastie Han. Porobení „barbaři“ měli jakýsi „přechodný“ status. Zachovali si prvky barbarství (tj. stále měli povinnost přinášet tribut), nicméně z druhé strany se na ně nahlíželo jako na „kandidáty na plné členství v čínské říši“ (Yü, 1967: 65). Systém kandidátství donutil hanské úředníky, aby vymysleli nové metody, jak k této kategorii přistupovat. Ostatně již za období Válčících států, kdy vrcholila integrace tehdejších kmenů Rong, Di, Yi a Man, bylo potřeba vymyslet nové administrativní postupy při jejich kategorizaci (Di Cosmo, 2002: 106). Velmi výstižně to definoval konfuciánec Xunzi (Di Cosmo, 2002: 94):

故諸夏之國同服同儀，蠻、夷、戎、狄之國同服不同制。⁶²

„Vždyť všechny Centrální státy (Xia) zaujímají stejné územní oblasti (fu) a mají stejné zvyky. Státy ‚barbarů‘ Man, Yi, Rong a Di leží ve

62 Kapitola *Zheng lun* 正論, originál a komentář viz Wang (2007: 329).

stejných územních oblastech, podléhají však odlišnému způsobu spravování. “

První základní dělení rozlišovalo „vnitřní barbary“ a „vnější barbary“. Prvně zmiňovaní byli samozřejmě bližší dvoru a přejímali daleko více čínských vlivů. „Vnější barbaři“ nepodléhali příliš kontrole čínského dvora, ale zároveň pro něj nebyli ani bezprostřední hrozbou. Zajímavý příklad se týká Qiangů. Protože nebyli nikdy jednotní (Yü, 1967: 52), nebylo možné na ně nahlížet jako na jeden celek. Část z nich tak sídlila uvnitř čínských hranic a byla považována za „strážce hranic“, druhá část – ta z vnější strany hranic – zdaleka nebyla tak podřízená (Yü, 1967: 69).⁶³

Sekundární dělení „barbarů“ obnášelo jejich rozdělení do různých administrativních kategorií. Pokud se čínské moci vzdala větší skupina „barbarů“, byli organizováni do tzv. *shuguo* 屬國 – čili „závislého území“. Obyvatelé tohoto útvaru mohli zpravidla pokračovat ve svých zažitých zvycích a zachovat si svůj způsob života (Yü, 1967: 72-73). Zajímavé na tom ovšem je, že do obdobného útvaru byla např. zařazena i část „přeběhlíků“ od doposud zneprátelených Xiongnu. Čína tak evidentně používala metodu „rozděl a panuj“. Úkolem pak bylo zabránit případnému návratu těchto „odpadlíků“ zpět k původnímu celku. Útvary *shuguo* ležely kdesi na „vnějším konci“ státních hranic. Dá se tedy říci, že *shuguo* byly útvary „vnějších barbarů“, které byly pod kontrolou Číňanů, avšak nikoliv pod jejich přímou nadvládou (Yü, 1967: 73 – 74).

Více sinizovaní či asimilovaní „barbaři“ byli začleněni přímo pod prefekturní či okrskový systém *junxian* 郡縣. Podle hanských regulí platilo, že pokud byli pod jurisdikcí okresu *xian* 縣 „barbaři“, byl okres nazýván *dao* 道. Oproti *shuguo* byli „barbaři“ obývající tuto administrativní jednotku pod přímou správou čínského císařského dvora a bylo s nimi zacházeno podobně jako s Číňany. Tento systém bychom tedy mohli považovat za jakýsi nástroj čínské expanze (Yü, 1967: 76-77).

Někde mezi *shuguo* a *junxian* se nacházela administrativní kategorie *bu* 部,

63 Detailní popis tohoto dělení viz Yü (1967: 66-70).

což bylo jakési sekundární dělení provincie podle vojenských norem. Příhraniční provincie byly obvykle rozděleny do několika *bu*. Rozdíl oproti *shuguo* spočíval v tom, že „barbaři“, obývající tuto jednotku, byli pod přímou čínskou správou, rozdíl oproti *dao* pak v tom, že s nimi bylo zacházeno jinak než s Číňany. Administrativní kategorie *bu* se mohla volně přetransformovat v *shuguo* a zase naopak (Yü, 1967: 78).

Poslední dvě zmiňované administrativní jednotky byly považovány za „vnitřní“ část. Paradoxem je, že s „vnějšími barbary“ bylo zacházeno lépe než s „vnitřními“ (Yü, 1967: 78). Je to pochopitelné, Číňané je tím chtěli přetáhnout na svou stranu. Celý systém měl pochopitelně sloužit k tzv. „debarbarizaci“ nečínských etnik a k jejich postupnému začlenění do čínské civilizace. Zde můžeme konstatovat, že spolu s celkovou integrací došlo i na zcela racionální rozdělení „barbarů“ v rámci administrativního systému, který byl naprosto odlišný od někdejšího schematického dělení podle čtyř světových stran.

Tolik velmi stručný popis historických událostí z dob dynastie Západní Han, který nastiňuje vztahy císařské Číny s jejich sousedy a ve kterém lze mezi řádky vyčíst způsob, jak Číňané nahlíželi na cizince. Podívejme se však na jejich pohled ještě konkrétněji. Doba Válčících států, dynastie Qin a posléze i dynastie Han je podle mého názoru typická znatelným odklonem od popisu „barbarů“ s nádechem mytologie k naprosto konkrétnímu obrazu. Zde bych chtěl uvést následující pasáž ze *Shanhaijingu*, jehož kompilace začala v období Válčících států a její proces pravděpodobně pokračoval až do doby dynastie Han:

戎，其為人，人首三角。林氏國有珍獸，大若虎，五采畢具，尾長于身，名曰騶吾，乘之日行千里。昆侖虛南所，有汜林方三百里。⁶⁴

„U ‚barbarů‘ Rong mají tamější lidé lidskou hlavu se třemi rohy. V zemi ‚Klanu lesa‘ žije vzácné stvoření. Je veliké jako tygr, různobarevné, s ocasem delším než tělo. Jmenuje se ‚Doprovod můj‘.

64 Kniha 12, originál viz Yuan (1986: 233), překlad viz Birrell (1999: 146).

Ten, kdo jej osedlá, ujede na něm 100 li denně. Na jih od ‚Prázdného Kunlunu‘ je ‚Les záplavy‘. Svou plochou zabírá území o velikosti 300 li [čtverečních].“

Je zajímavé, že takovéto popisy neznámých končin existovaly souběžně s těmi, jež známe z období „tvorby stereotypů o barbarech“, tedy z doby Letopisů, které už částečně měly jakýsi reálný základ.

Za dynastie Han se ovšem setkáváme s pohledem, který neměl v dosavadních čínských dějinách obdoby, tudíž se vyvinul naprosto svébytně. Vznikl z potřeby analyzovat hrozbu, která se soustřeďovala na severních hranicích. Jeho autorem nebyl nikdo jiný než gigant mezi čínskou vrstvou *shi* – Sima Qian.

Jak už jsem naznačil, jeho popis Xiongnu⁶⁵ je prvním etnografickým popisem v čínském prostředí, který se podobá textům od Hérodota či Tacita. Zatímco však Tacitus popisoval Germány výhradně z druhé ruky, Sima Qian byl znám jako značně zcestovalý muž, což ho spojuje s Hérododem (Di Cosmo, 2002: 268). Sima Qian tak kromě výpovědí ostatních lidí a archiválních materiálů bezpochyby vložil do popisů Xiongnu i jistou dávku nabytých zkušeností. Jeho přístup je ojedinělý také v jiném ohledu. Popisy Xiongnu jsou prosty všech možných urážek, hanlivého přirovnávání ke zvířatům a ostatních stereotypů. Totéž platí i pro popisy jižních kmenů, zaujímaví v jeho etnografii také podstatné místo, i když v dobovém kontextu méně důležité. Jak již bylo vícekrát uvedeno, jižní „barbaři“ totiž nepůsobili Číně v tomto období tolik problémů. Jak uvádí Di Cosmo (2002: 271), mohl být svými současníky dokonce označen za „barbarofila“. Sima Qian se pokoušel o objektivní pohled, který oprošťoval od svých osobních stanovisek (Ebrey, 1993: 54). Přestože Sima Qian několikrát zmínil své obavy z cenzury (Di Cosmo, 2002: 271), neváhal někdy sáhnout až ke kritice vlastní říše ohledně „barbarů“ (Di Cosmo, 2002: 276, 289), což bylo v dobách minulých cosi absolutně nemyslitelného.

Sima Qianovy popisy jsou skutečně vyčerpávající. Najdeme v nich základní

65 Poměrně obsáhlý překlad popisu Xiongnu a ostatních nečínských národů v podání Sima Qiana viz Ebrey (1993: 54 - 56)

údaje o způsobu obživy, čili o pastevectví, dále o pohřebních zvycích, společenských zákonech a zásadách, vojenském drilu a taktice, o jazyku a nakonec i obchodu. Zjistíme také, že se výslovně a vehementně distancoval od předchozích tradic, které bych nazval „mytologickou etnografií“ typu *Shanhaijing* aj. Sám dokonce uvedl: „Netroufám si hodnotit podivnosti popsané v *Klasické knize hor a moří*“ (Birrell, 1999: xxxix). Velmi si zakládal na propracovanosti a hlavně pravdivosti toho, co ve svém díle uváděl (Di Cosmo, 2002: 292). Pro ilustraci uveďme jeden z jeho popisů:

舉事而候星月，月盛壯則攻戰，月虧則退兵。其攻戰，斬首虜賜一卮酒，而所得鹵獲因以予之，得人以為奴婢。故其戰，人人自為趣利，善為誘兵以冒敵。故其見敵則逐利，如鳥之集；其困敗，則瓦解雲散矣。戰而扶輿死者，盡得死者家財。⁶⁶

„Když [Xiongnu] rozhodují o podstatných věcech, řídí se hvězdami a měsícem. Když měsíc přibývá, tak zaútočí, když je měsíc na úbytku, tak se stáhnou. Kdo v bitvách setne hlavu nepříteli, dostane [od nadřízeného] pohár vína a veškerou kořist [toho, jehož hlava byla sřata]. Zajatci jsou zotročeni. A právě proto, když bojují, všichni usilují o zisk. Jsou dobří v nastražování léček, čímž obelstí své nepřátele. Když uzří nepřitele, tak lačni zisku, slétnou se jak hejno ptáků. Když jsou v nesnázích či poráženi, rozpadnou se jako [střešní] došky či zmizí jako pára (dosl. „jako oblak“). Ti, kdo jsou schopni přinést zpět tělo zahynuvšího v bitvě, získává všechno jeho [a jeho rodiny] majetek.“

Tento úryvek dokládá naprostou neutrálnost pohledu Sima Qiana na Xiongnu. I když zmiňuje jejich touhu po kořisti a schopnost „obklíčit nepřitele jako hejno ptáků“ (čili jde do jisté míry opět přirovnání ke zvířatům),⁶⁷ nejedná se o citově

⁶⁶ Oddíl *Xiongnu liezhuan* (110). Originál a komentář viz Sima - Pei (1997: 732).

⁶⁷ Výše v této kapitole se vyjadřoval i Han Anguo. Může se tedy jednat o ustálený popis strategie boje Xiongnu.

zabarvenou výpověď.

Pravým protikladem Sima Qiana byl Ban Gu, pokračovatel slavné tradice historiků. V nejmenším neváhal „barbary“ ve svých textech urážet obvyklým čínským způsobem.⁶⁸ Je také zajímavé, že Ban Gu vůbec nezmiňuje Sima Qianovy popisy Xiongnu, jakmile o nich píše on sám, přitom jeho výpověď je v podstatě kopií Sima Qianova popisu v *Shiji*.⁶⁹ Těžko říci, co mohlo být příčinou toho, že se zformovaly dva diametrálně odlišné názory. Je možné, že tu svou roli sehrála tehdejší politická situace. Za doby Sima Qiana byly vztahy Hanů s Xiongnu značně vyostřené, kdežto za Ban Gua byly mnohem klidnější. To se také mohlo odrazit v rétorice obou historiků, kdy Sima Qian se soustředil především na sběr použitelných informací, zatímco Ban Gu tuto potřebu neměl, proto sklouzl do proudu tradičního čínského popisování „barbarů“ (Di Cosmo, 2002: 271 - 272). Jeden z jeho nejvíce diplomatických výroků, kterým v podstatě shrnuje hlavní kategorie stereotypního nahlížení Číňanů na okolní národy, je patrný na místě, kde zdůrazňuje nutnost rezignovat na jakoukoliv kontrolu nad „barbary“. Uvádí k tomu: „Jejich oblečení, strava a jazyk jsou jiné“ (Slobodník, 1999: 92).

Toto srovnání dvou velkých historiků v podstatě potvrzuje tezi o tom, že pohled na „barbary“ v čínském starověku není ani tak motivován rasovými či kulturními odlišnostmi, nýbrž především politickými důvody. Již v období Letopisů a Válčících států působili poměrně neorganizovaní Rong, Di, Yi a Man Centrálním státům značné problémy. A co teprve poté, když začali mít tito „barbaři“ organizovanou a strukturovanou armádu, egalitární společnost (Di Cosmo, 2002: 274), zvyky a ekonomiku... Snaha skutečně „poznat svého nepřítele“ náhle byla daleko podstatnější než zkostnatělé stereotypy o „ptácích a bestích“.

Přesto lze vysledovat v monumentálním Sima Qianově díle i tendenci racionalizovat existenci „barbarů“ pomocí čínské kosmologie⁷⁰ a genealogie. Již v jeho popisech dějin dynastie Zhou najdeme obvyklou tendenci bipolárního dělení

68 Jednou z jeho nejvíce citovaných urážek je, že „Xiongnu sice mají lidskou tvář, ale srdce divoké bestie.“

69 Více o tomto porovnání viz Honey (1999).

70 Sima Qian, stejně jako jeho další následovníci z vrstvy *shi*, se pochopitelně velmi dobře orientoval v astrologii, proto některé jeho popisy ztotožňují dění na zemi s pohybem nebeských těles.

světa na „Huaxia“ a „ty druhé“. Avšak tento pohled, jak jsme si ukázali v příslušné kapitole o daném období, zdaleka nebyl u něj tak vyostřený. Rong, Di, Xianyun, Xiongnu a další vyobrazil jakožto potomky klanů, které se podílely v dávných dobách dynastie Xia na vzniku čínské civilizace a posléze se od ní odklonily. Stejně tak považoval Sima Qian cizince za *yinový* prvek, kdežto samotnou Čínu pochopitelně za prvek *yangový* (více o tomto viz Di Cosmo, 2002: 294 - 311). Xiongnu a další nomádi tak byli stejně nakonec představeni jako součást vyššího řádu, kde všechno souvisí se vším (Di Cosmo, 2002: 316).

Je naprosto pochopitelné, že ačkoliv Sima Qian představoval naprostého průkopníka v zobrazování cizinců v dosavadních čínských dějinách, musel tyto výpovědi zasadit do rámce čínského chápání světa. Tím se zařadil zpět k dlouhému zástupu historiků, kteří postupovali podle stejného, stovky let uplatňovaného principu. Po Sima Qianovi a Ban Guovi tak následovalo mnoho dalších, kteří se drželi předepsané struktury. Ta je vlastní i čínské tradici komentářů. Jak říkal již Konfucius: „Já jen předávám, nic netvořím.“ V tomto světle Sima Qianův příspěvek stále více nabývá na hodnotě.

9. Závěr

Ve své práci jsem se pokusil ukázat, jakým vývojem prošel pohled Číňanů na okolní etnika v období, které zhruba odpovídá prvnímu tisíciletí př. n. l. Osobně bych čínský pohled rozdělil na tři základní skupiny, které v době dynastie Západní Han existovaly paralelně vedle sebe. Prvním je pohled mytologický, který představují prameny *Shanhaijing*, *Mutianzizhuan* a *Huainanzi*. Druhým je pohled pragmaticko-stereotypní, se kterým se setkáváme např. v *Zuozhuanu*. Třetím je pohled ryze racionální, který nám předložil Sima Qian. Důležité je, že všechny tři pohledy, které nám pak poskytují výsledný obraz „barbarů“, zůstávají zasazeny do rámce čínského chápání světa.

Dalším důležitým aspektem, na který nesmíme nikdy zapomínat, je kritické zkoumání pramenů z hlediska doby jejich vzniku. Současně je nutno paralelně sledovat kontext historických událostí tak, jak nám je líčí písemné a archeologické prameny. Písemné zdroje totiž velmi často odrážejí atmosféru doby, ve které byly sepsány či zkompileovány. Bez znalosti historického kontextu hrozí, že dojdeme k závěrům, které budou zavádějící či zcela chybné. Zároveň si musíme být stále vědomi toho, že veškeré prameny pocházejí z čínského světa tehdejší doby, vrhají tak na celou problematiku poněkud jednostranný pohled. Cizí etnika neměla vlastní písmo, tudíž to málo, co o nich dnes víme, je povětšinou doloženo z archeologických nálezů. Čína vyšla ze střetů s okolními etniky v celém kontextu dějin vítězně. A vítězové mají vždy tendenci shlížet na poražené povýšeně. Také historii píše především vítězové, poražení se ztrácejí v propadlišti dějin. Všechny tyto skutečnosti si musíme uvědomovat a pečlivě je zvažovat.

Jak již bylo několikrát zmíněno, pejorativní pojmy byly ve většině případů nástrojem politickým. Vystala nutnost vymezit se oproti možnému nebezpečí, které hrozilo ze strany „barbarů“, a utvrdit se v tom, že čínská civilizace je nadřazená. Přinejmenším se tím posiloval pocit sebejistoty. Dalším důvodem mohla být konfuciánská metoda „sebekultivace“, čili neustálá povinnost udržovat řád a

neupadat do chaosu, což mohlo přivodit ztrátu nebeského mandátu. Temné „barbarské“ síly tudíž představovaly onu pověstnou temnou a odvrácenou, „*yinovou*“ stranu.

Rozdíly mezi příslušníky světa Huaxia a „barbary“ přirozeně existovaly, podle mého názoru však stejné rozdíly panovaly mezi jednotlivými státy navzájem. Tyto pohledy se zformovaly hlavně za období vlády dynastie Zhou, proto jsem jim ve své bakalářské práci věnoval nejvíce prostoru. Stereotypy vzniklé v tomto období se totiž v Číně udržely další stovky let a některé z nich se tradují v současné čínské společnosti dodnes. Stačí se podívat na situaci národnostních menšin. Oficiálně jsou považovány za rovnocenné „Čiňany“, ale každý druhý Han vám řekne, že jsou na nižším stupni vývoje a potřebují vstřebat „blahodárný vliv čínské civilizace“. Cožpak to nepřipomíná postoj k porobeným „barbarům“ z prvního tisíciletí před naším letopočtem?

Hlavní pozitivum, které jsem si ze své práce odnesl, je skutečnost, že jsem mohl s některými písemnými prameny pracovat přímo, přičemž jsem často docházel ke stejným závěrům jako autoři sekundární literatury, které zde cituji.

Téma, jemuž jsem se ve své práci věnoval, vypadá na první pohled jako uzavřená kapitola, kterou se zabývají pouze odborníci na starověkou historii. Domnívám se však, že jde o téma nanejvýš aktuální a je třeba se mu i nadále podrobně věnovat. Jen tak můžeme pochopit některé souvislosti, které tvoří součást obrovského soukolí současné čínské společnosti.

Použitá literatura

Prameny

GAO You 高誘 – YE Yulin 葉玉麟 (eds.) (1976). *Zhanguo ce – Baihua yijie* 戰國策白話譯解. Tainan: Tainan bei yi chubanshe.

HE Ning 何寧 (2006). *Huainanzi ji shi* 淮南子集釋. Beijing: Zhonghua shuju.

LEGGÉ, James (2001). *The Chinese classics in five volumes. Vol. 1 & 2., Confucian Analects, The Great Learning, The Doctrine of the Mean, The Works of Mencius*. Taipei: SMC Publishing.

LEGGÉ, James (2000/I). *The Chinese classics in five volumes. Vol. 3., The Shoo King or The Book of Historical Documents*. Taipei: SMC Publishing.

LEGGÉ, James (2000/II). *The Chinese classics in five volumes. Vol. 4., The She King or The Book of Poetry*. Taipei: SMC Publishing.

LEGGÉ, James (2000/III). *The Chinese classics in five volumes. Vol. 5., The Ch'un Ts'ew with The Tso chuen*. Taipei: SMC Publishing.

SIMA Qian 司馬遷 – PEI Yin 裴駙 a kol. (1997). *Er shi si shi, ce 1 - Shiji* 二十四史, 冊 1 - 史記. Beijing: Zhonghua shuju.

WANG Xianqian 王先謙 (2007). *Xunzi jijie* 荀子集解. Beijing: Zhonghua shuju.

YAO Ganming 姚淦銘 – ZHAO Zhenduo 趙振鐸 a kol. (2002). *Liji ji zhu* 禮記譯注. Taipei: Jianhong chubanshe.

YUAN Ke 袁珂 (1986). *Shanhaijing jiao yi* 山海經校譯. Taipei: Mingwen shuju.

Sekundární literatura

AL-AZMEH, Aziz (1992). „Barbarians in Arab Eyes“. In P. Slack – J. Innes (eds.). *Past & Present*. Oxford: Oxford University Press. Feb 1992, no. 134, s. 3-18.

BARFIELD, Thomas J. (1989). *The Perilous Frontier. Nomadic Empires and*

China. Oxford: Basil Blackwell.

BIRRELL, Anne (1999). *The Classic of Mountains and Seas*. London: Penguin Books.

DI COSMO, Nicola (2002). *Ancient China and its enemies: the rise of nomadic power in East Asian history*. Cambridge: Cambridge University Press.

EBREY, Patricia B. (1993). *Chinese Civilization: A Sourcebook*. New York: The Free Press.

FRANKEL, Hans H. (1983). „Cai Yan and the Poems Attributed to Her“. In W. Nienhauser, Jr. - H. Saussy - M. Yeh (eds.). *Chinese Literature: Essays, Articles, Reviews (CLEAR)*. Madison: University of Wisconsin. Jul 1983, vol. 5, no. 1/2, s. 133 – 156.

GU Derong 顾德融 - ZHU Shunlong 朱顺龙 (2001). *Chunqiu shi 春秋史*. Shanghai: Shanghai renmin chubanshe.

HARRELL, Stevan (1995). Introduction. In S. Harrell (ed.). *Cultural Encounters on China's Ethnic Frontiers*. Seattle – London: University of Washington Press. S. 3-36.

HARRELL, Stevan (2001). *Ways of Being Ethnic in Southwest China*. Seattle: University of Washington Press.

HE Guangyue 何光岳 (1988). *Nanman yuanliu shi 南蛮源流史*. Nanchang: Jiangxi jiaoyu chubanshe.

HÉRODOTOS - ŠONKA, Jaroslav (2004). *Dějiny aneb Devět knih dějin nazvaných MÚSY*. Praha: Academia.

HONEY, David B. (1999). „The Han-shu, Manuscript Evidence, and the Textual Criticism of the Shih-chi: The Case of the "Hsiung-nu lieh-chuan"“. In W. Nienhauser, Jr. (ed.). *Chinese Literature: Essays, Articles, Reviews (CLEAR)*. Madison: University of Wisconsin. Dec 1999, vol. 21, s. 67-97.

JONES, W. R. (1971). „The Image of the Barbarian in Medieval Europe“. In *Comparative Studies in Society and History*. Cambridge: Cambridge University Press. Oct 1971, vol. 13, no. 4, s. 376-407.

KEIGHTLEY, David N. (1978). *Sources of Shang History. The Oracle - Bone Inscriptions of Bronze Age China*. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press.

LI Feng (2006). *Landscape and Power in Early China. The Crisis and Fall of the Western Zhou 1045 – 771 BC*. Cambridge: Cambridge University Press.

LOEWE, Michael (1993). *Early Chinese Texts: a bibliographical guide*. Berkeley (Cal.): Society for the Study of Early China.

LOEWE, Michael - SHAUGHNESSY, Edward L. (eds.) (1999). *The Cambridge History of Ancient China. From the Origins of Civilization to 221 B.C.* Cambridge: Cambridge University Press.

MAJOR, John S. (1993). *Heaven and Earth in Early Han Thought: Chapters Three, Four, and Five of the Huainanzi*. Albany: State University of New York.

PETRÁČKOVÁ, Věra – KRAUS, Jiří a kol. (1997). *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Akademia.

PRŮŠEK, Jaroslav (1971). *Chinese Statelets and the Northern Barbarians 1400-300 B.C.* Praha: Academia.

RAWSON, Jessica (1989). „Statesmen or Barbarians? The Western Zhou as Seen Through Their Bronzes“. In *Proceedings of the British Academy*. Oxford: Oxford University Press. Vol. 75, s. 71-95.

REED, Carrie E. (2000). Tattoo in Early China. In P. W. Kroll (ed.). *Journal of the American Oriental Society*. New Haven: American Oriental Society. Jul – Sep 2000, vol. 120, no. 3, s. 360-376.

SLOBODNÍK, Martin (1999). „Čína a ‚barbari‘ - stereotypy v zobrazování ‚jiného‘“. In V. Krupa (ed.). *Orient a Okcident v kontaktech a konfrontáciách*. Bratislava: Veda. S. 90-101.

TACITUS - MINAŘÍK, Antonín a kol. (1976). *Tacitus – Z dějin císařského Říma*. Praha: Svoboda.

THAPAR, Romila (1971). „The Image of the Barbarian in Early India“. In *Comparative Studies in Society and History*. Cambridge: Cambridge University

Press. Oct 1971, vol. 13, no. 4, s. 408-436.

TWITCHETT, Denis - FAIRBANK, John K. (eds.) (1986). *The Cambridge History of China. Volume 1 - The Ch'in and Han Empires, 221 B.C. - A.D. 220*. Cambridge: Cambridge University Press.

WANG Guowei 王國維 (1959). *Guantang jilin (fu bieji)* 觀堂集林 (附別集). Beijing: Zhonghua shuju.

WATSON, William (1972). „The Chinese Contribution to Eastern Nomad Culture in the Pre-Han and Early Han Periods“. In *World Archaeology*. London: Routledge & Kegan Paul. Oct 1972, vol. 4, no. 4, s. 139-149.

YANG Kuan 杨寬 (1998). *Zhangguo shi* 戰國史. Shanghai: Shanghai renmin chubanshe.

YÜ, Ying-Shih (1990). The Hsiung-nu. In D. Sinor (ed.). *The Cambridge History of Early Inner Asia*. Cambridge - New York: Cambridge University Press. S. 18-50.

YÜ, Ying-Shih (1967). *Trade and Expansion in Han China - A Study in the Structure of Sino-Barbarian Economic Relations*. London: Cambridge University Press.

ZHU Xueyuan 朱学渊 (2002). *Zhongguo beifang zhu zu de yuanliu* 中国北方诸族的源流. Beijing: Zhonghua shuju.